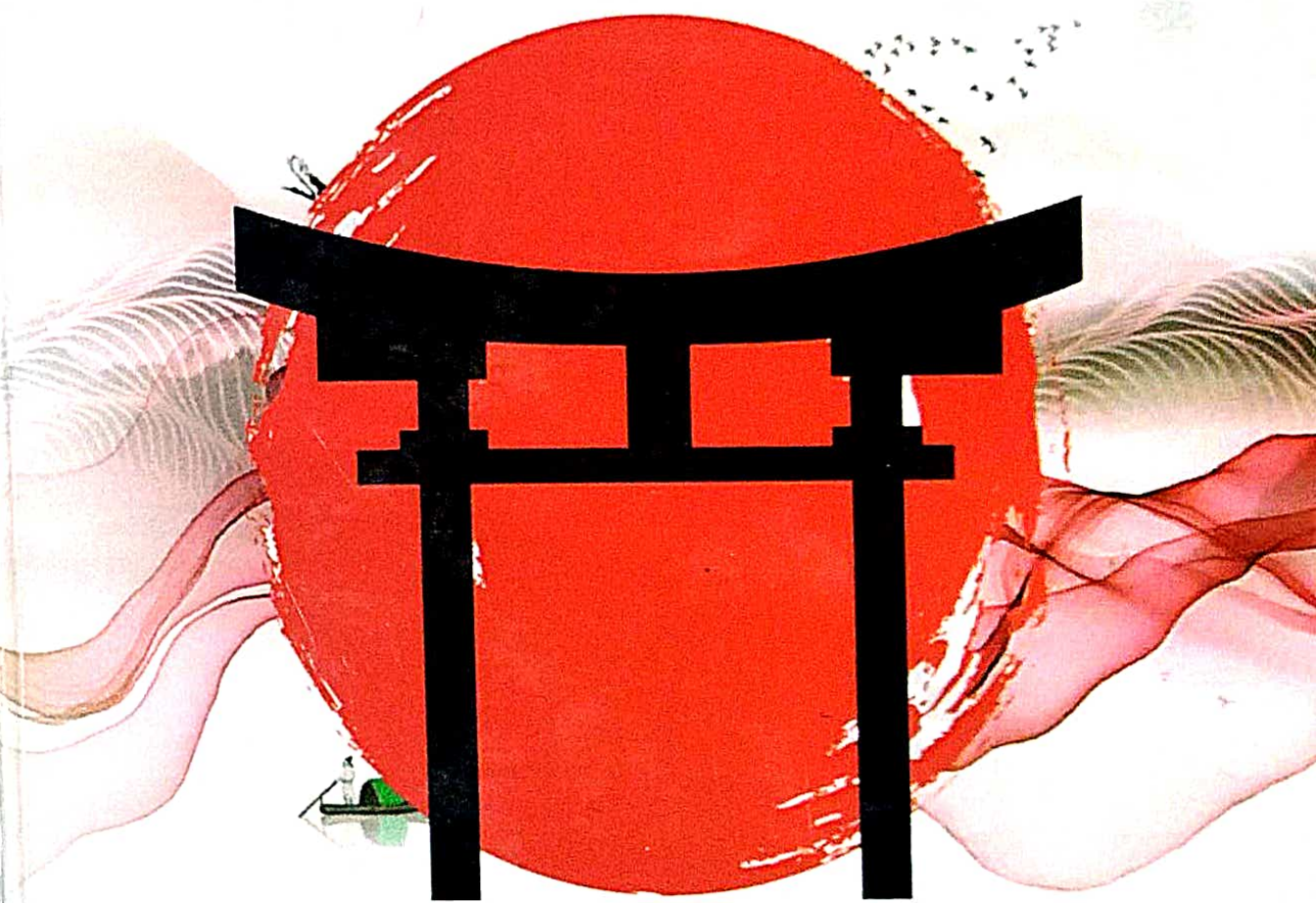

ХАРУКИ Мураками

ШАМОЛ ҚЎШИҒИНИ
ТИНТЛА

ШАМОЛ ҚЎШИҒИНИ
ТИНТЛА

Харуки Мураками

ЎНГИ АСР АВЛОДИ

УЎК: 821.521-3

КБК: 84(5Япо)

М - 88

Мураками, Х.

Шамол қўшиғини тингла, Пинбол-1973: романлар /
Х. Мураками. Рус тилидан Алишер Отабоев таржимаси.
Сўзбоши муаллифи Маҳмуд Саъдий. – Тошкент: Янги аср
авлоди, 2019. – 240 б.

ISBN 978-9943-20-635-9

Харуки Мураками замонавий япон адабиётининг йи-
рик намояндаларидан бири. Адиб асарлари дунё халқла-
рининг эллиқдан зиёд тилларига таржима қилинган. Ўнга
яқин миллий ва халқаро адабий мукофотга сазовор бўлган
ёзувчи жаҳон адабиёти ривожига таъсир кўрсатган забар-
даст сўз санъаткорлари қаторида ўз ўрнига эга. Қўлингиз-
даги китобда Харуки Мураками ижодининг илк намуналари
– «Шамол қўшиғини тингла» ва «Пинбол-1973» романлари
илк бора она тилимизда эътиборингизга ҳавола этилмоқда.
Машҳур япон адабининг сир-синоатга тўла, фаройиб ижод
олами билан танишишда бу икки асар ўзбек китобхони учун
ўзига хос мутолаа босқичини ўтайди.

УЎК: 821.521-3

КБК: 84(5Япо)

Рус тилидан
Алишер ОТАБОЕВ
таржимаси

MING	IMAN
AХВОР	ХОНА
№ 15	06 22 У.
№ 2022/4-127	

ISBN 978-9943-20-635-9

© Х. Мураками, «Шамол қўшиғин тингла». «Янги аср
авлоди», 2019 йил.

Сўзбоши ўрнида

ЁШ ТАРЖИМОННИНГ ЖУРЪАТИ

Жаҳон адабиёти майдони ҳеч бир замонда бўш қолмаган. Бизнинг замонамизда ҳам. Бразилиялик Пауло Коэло, туркиялик Ўрхон Помук, италиялик Умберто Эко, япониялик Харуки Мураками, сербиялик Милорад Павич, швейцариялик Патрик Зюскинд... Ҳозир улар бу майдонда жавлон уришаётир.

Ўзбек китобхонига бу номлар ҳали унча таниш эмас. Айримлари билан бизнинг ўқувчиларимиз энди танишаётир. Уларнинг китоблари чиқа бошлаганига эса чорак асрдан ошди. Асарлари ҳозиргача юздан ортиқ тилларга таржима қилиниб, миллионлаб китобхонлар эътиборини қозонган бу довруқли ёзувчилар орасида Харуки Муракамининг алоҳида ўрни бор.

1949 йилда туғилган Харуки Мураками иккинчи жаҳон урушидан кейин таваллуд топган авлодга мансуб. Услубининг раёнлиги, тасвирда аниқлик ва қисқаликка интилиши, «кам гапириб, кўп фикр айта олиш» маҳорати уни машҳур қилган жиҳатлардан. Ҳозирги замон постмодерн адабиётига хос хусусиятлар Мураками романларида бўртиб кўзга ташланади. «Мукаммал матн деганлари, аслида, йўқ нарса. Худди буткул умидсизлик бўлмаганидек». Бунини менга талабалигимда тасодифан танишиб қолган бир ёзувчи айтганди. Гапнинг маъноси аслида нимани аниқлашгани мен анча кейин тушундим — ўша кезде эса, бу, ҳарқалай, бир тасалли эди. «Мукаммал матн йўқ нарса», дердим ўзимга ўзим».

Харуки Мураками «Шамол қўшиғини тингла» романининг бошидаёқ матнга бежиз урғу бермаган. Матн постмодерн адабиётида бош унсур: асарнинг сюжети ҳам, фабуласи ҳам, услуби, қурилиши ҳам — ҳаммаси матнга сингдирилган, бошқача айтганда, матнга «едирилган» бўлади. Матн сюжетнинг, композициянинг объектига айланади.

Жаҳон адабиётидаги бу янгиланиш, ўзгаришларнинг келиб чиқишига омил бўлган сабаблар, улардаги фалсафа, бадиият масалалари ҳақида кўп гапириш мумкин... Ўқувчига тақдим этилаётган «Шамол қўшиғини тингла» романи ва унда акс этган япон адабининг ёзиш техникаси, дейлик, тафсилотлардан, муаллифнинг шарҳу изоҳларидан холи, айрим грамматик қоидаларга зид матнлар (масалан, хатбоши — абзацларга риоя этмаслик), баъзи бир ибораларнинг катта ҳарфларда ёки тўқ рангда ёзилиши, воқеаларнинг изчиллиги ўрнига, аксинча, узук-юлуқ келиши сингари техник «нуқсон»лар замиридаги маъно-мазмунни илғаб олиш замонавий насрга қизиққан ўқувчига қийин бўлмайди. Зеро, постмодерн адабиётига мансуб асарнинг моҳияти унинг матнида, услубида, муаллиф матнга қандай тартиб берганида, тилни қай даражада «ўйнатганида», дунёни қандай кўриб тасвирлаганидаки, бундай асардан олинадиган завқ-шавқ ҳам шуларга боғлиқ.

Харуки Мураками асарларида, хусусан, «Шамол қўшиғини тингла» романида «метрополия руҳи» бўртиб кўринади. Дарвоқе, жуда кўп аҳолининг шаҳарлашиши ўтган асрдаёқ улкан муаммоларни юзага чиқарди. Урбанизация фақат ижтимоий-иқтисодий эмас, балки маданий, маънавий муаммо экани бугунги кунга келиб янада аниқ-равшан кўринди. Масаланинг мураккаб томони шундаки, урбанизация жараёнидан каттами-кичикми, бирор-бир мамлакат четда қолаётгани йўқ... Харуки Мураками қаҳрамонлари айни

ўша — улкан «бетон жунгли»ларда ўсиб-улғаяётган болалар... Уларнинг қизиқишлари, интилишлари, ўй-хаёллари, ҳаётдан умидлари, кундалик машғулотлари — бари-бариси шаҳарлашиш оқибатида юзага келадиган айрим нохуш ҳолатларнинг асоратидан белги бериб туради, ўқувчини маънавий бўшлиқ, маданий «вазнсизлик» ҳолатига тушиб қолиш эҳтимолидан огоҳлантиради. Унинг асарларини ўқиган ўзбек китобхонига ўз миллий қадриятларимиз, миллий турмуш тарзимиз, анъана ва урф-одатларимиз гавҳардек бўлиб кўринса ажаб эмас.

Энди икки оғиз асар таржимони ҳақида. Ҳозирда Алишер Отабоев «Жаҳон адабиёти» журналида муҳаррир лавозимида фаолият юритмоқда. У бир неча йилдан бери бадиий таржима билан шуғулланиб келади. Алишернинг илк изланиши — дебюти муваффақиятли чиқди. Машҳур адиб Сомерсет Моэм ижодидан ўнтача ҳикояни инглиз тилидан ўзбекчалаштирди ва бу ҳикоялар «Янги аср авлоди» нашриётида «Чандиқли киши» номи билан алоҳида тўплам ҳолида чоп этилди. Харуки Муракамининг романини эса рус тилидан таржима қилган.

Ёш таржимонга омад тилаб, мазкур ижодий ишига баҳо беришни китобхонларга ҳавола этамиз.

Маҳмур САЪДИЙ

ШАМОЛ ҚЎШИҒИНИ ТИНГЛА

1

«Мукаммал матн деганлари, аслига, йўқ нарса. Хуғғи буткул умидсизлик бўлмаганидек».

Буни менга талабалигимда тасодифан танишиб қолган бир ёзувчи айтганди. Бу нимани англатишини мен анча кейин тушундим — ўша кезде эса, бу, ҳарқалай, бир тасалли эди. Мукаммал матн йўқ нарса, дердим ўзимга ўзим.

Лекин барибир бирор нарса ёзишга киришдим дегунча, умидсизликка тушардим. Чунки мен ёза оладиган мавзулар доираси тор эди. Масалан, фил ҳақида нимадир ёза олардим, аммо фил билан муомала қилишни эплашим даргумон. Шунақа гаплар.

Саккиз йил мени бу иккиланиш тарк этмади. Роп-па-роса саккиз йил. Озмунча вақт эмас.

Лекин бирор-бир янги нарсани ўрганаётганимда, қариш унчалик азобли туюлмайди. Мавҳумроқ фикрлаганда шундай хулосага келасан.

Йигирма йилдан ортиқроқ вақтдан бери мен доим айнан шундай яшашга уриниб келаман. Бунга жавобан беҳисоб шапалоқлар тушди, тушунмовчиликлар, алдовларга дучор бўлдим, бироқ айна пайтда — бебаҳо тажриба ҳам орттирдим. Аллақандай одамлар келишарди, мени гапга солишарди, тасир-тусур бостириб, худди кўприқдан ўтгандек босиб-янчиб ўтиб кетишар ва бошқа ортта қайтишмасди. Мен бўлсам жимгина ўтирардим, ҳатто оғзимни очмасдим. Ўттизни тўлдирадиган охирги йилни мен шу алпозда қаршиладим.

Ҳозир эса: бир бошдан гапириб берсам-чи, деган фикрга келдим.

Тўғри, бу бирор-бир муаммони ҳал қилмайди, ай-тиб берганим билан, барибир, ҳаммаси аслидагидай қолаверади, деб қўрқаман. Охир-оқибат, матнлар ўз-ўзини даволаш учун эмас, балки даво топиш йўлида уриниб кўриш учунгина ёзилади.

Аммо барчасини рўй-рост гапириб бериш ўлғудай қийин. Ростгўй бўлишга қанчалик интилсам, зарур сўзлар зулмат қаърига шунчалик чуқурроқ, ботиб кетаётгандек туюлаверади.

Ўзимни оқламоқчи эмасман. Сирасини айтсам, ҳозирча бундан тузукроқ ёзолмайман. Ортиқча бир нима дея олмайман. Ҳа, дарвоқе, мен яна бир нимани ўйлайман. Туйқусдан, келажакка — беш-олтими ёки ўнлаб йилларми — олдинга ўтиб олсам, озод бўлганимга гувоҳ бўларман? Ўшанда менинг филларим ялангликка қайтишар ва мен дунёга ҳозиргидан кўра чиройлироқ сўзлар топиб айтарман.

* * *

Асар ёзишда мен Дерек Хартфильддан кўп нарсани ўргандим. Ҳамма нарсани ўргандим, десам ҳам бўлади. Хартфильднинг ўзи, афсуски, ҳар жиҳатдан бесамар ёзувчи эди. Агар ўқисангиз, ўзингиз кўрасиз. Дағал матн, ахмоқона мавзулар, қовушмаган сюжетлар. Лекин, шуларга қарамай, у матнни қуролга айлантира оладиган камдан-кам ёзувчилардан бири эди. Хемингуэйдай ёки Фитцжералддай замондошларидан жанговарликда ҳечам қолишмасди. Фақат Хартфильдга умрининг охиригача душманни топиш насиб этмади. Очиғини айтганда, унинг бесамарлигиям мана шунда эди.

Саккиз йилу икки ой у мана шу самарасиз жангу жадални олиб борди, кейин эса вафот этди. 1938 йилнинг июн ойи, қуёшли якшанба тонгида ўнг кўлида Гитлернинг суратини, чап кўлида эса шамсия-

ни ушлаб ўзини «Эмпайр-Стейт-Билдинг» тоmidан ташлади. Унинг ўлими, худди ҳаёти каби, жиддий гап-сўзларни келтириб чиқармади.

Хартфильднинг биринчи китоби менинг қўлимга тасодифан тушиб қолди — улар қайта нашр этилмаганди. Ўшанда мен ўрта мактабни тугатаётгандим ва чотимдаги тери касаллигидан қийналиб юргандим. Китобни амаким совға қилди, уч йилдан кейин у ичак саратони билан оғриди. Тиф тегмаган жойи қолмадиёв, танидаги борки тирқишларга пластик найчалар тиқиб ташлашди — охири азоб-уқубат чекиб, қазо қилди. Уни охирги сафар кўрганимда жигарранг териси бужмайиб қолган, муғомбир маймунчага ўхшарди.

* * *

Менинг, ҳаммаси бўлиб, учта амаким бор эди — яна бири Шанхай яқинида ўлган. Уруш тугаганидан икки кун ўтиб, ўзи кўмган минани босиб олган. Тиррик қолган ёлғиз амаким кўзбойлоғич бўлди ва курорт жойларда юриб томоша кўрсатади.

* * *

Хартфильд асарнинг яхшиси ҳақида шундай деган: «Асар ёзиш жараёни ёзаётган киши билан унинг теvaraгидагилар ўртасидаги масофани тасдиқлашдан бошқа нарса эмас. Бу ерда туйғулар эмас, чизик керак». («Сизга яхши бўлса, нимаси ёмон?», 1936 й.)

Қўлимда чизғични маҳкам сиқиб, қўрқа-писа теvarакка алангладим. Бу президент Кеннеди вафот этган йили рўй берганди — демак, ўн беш йил ўтибди. Ропша-роса ўн беш йил мен фақат қўлга илинганини улоқтириш билан машғул бўлибман. Худди мотори ишдан чиққан самолётнинг вазини енгиллатиш учун дастлаб юкларни, сўнгра ўриндиқларни ва энг

охирида эса бадбахт ёрдамчи учувчини улоқтиришгандай — мен ҳам ўн беш йил бўлар-бўлмас нарсаларни итқитдим. Бироқ эвазига ҳеч нарса олмадим.

Тўғри қилганман, деган ишонч йўқ. Енгил бўлди, бу рост — аммо ажалга дуч келган чоғда, мендан нима қолади, деган ўйдан қўрқувга тушаман. Жасадимни кўйдиришгач, наҳотки бир уюм устихон қолса?

«Кўнглинг қоронғи бўлганда, фақат қайғули тушлар кўрасан. Агар буткул қоп-қора бўлса, унда ҳеч нима кўрмайсан». Марҳум бувим шундай дерди.

Оқшом, бувим қазо қилганда, мен қўлимни узатиб, унинг қовоқларини оҳиста ёпдим. Шу сонияда бувим етмиш тўққиз йил кўрган туш, тошкўчани савалаб ўтган қисқа ёмғирдай, тинчгина ниҳоясига етди. Ҳеч нима қолмади.

* * *

Яна матн ҳақида. Охирги марта.

Мен учун асар ёзиш — азобли жараён. Баъзан бир ой мобайнида арзигулик бир гапни қоғозга туширолмайсан. Яна, гоҳида, уч кечаю кундуз тиним билмай ёзасан — кейин ёзганларингни бошқалар қандайдир бошқача талқин қилишади.

Лекин, барибир, ёзиш — бу кўнгил машғулоти. Ёзганингга мазмун киритиш ҳаётингни маънилироқ қилишдан хийла осон.

Ўсмирлик чоғимда шуларга ақлим етганини пайқаб, чунонам ажаблангандимки, бир ҳафта эсим кетиб юргандим. Мияни озгина ишлатсам дунё менга ўзини бор-буди билан намоён эта бошлайдигандай, вақт жilовини қўлимга ола биладигандай туюларди... Гўё ҳаммаси мен хоҳлаганимдай бўлади, деб ўйлардим.

Бунинг тузоқ эканини анча кейин пайқадим. Ён дафтаримнинг варақларини чизиқ чизиб иккига бўлиб, ўнг томонига шу пайтгача эришган нарсаларимни, чап томонига эса йўқотган нарсаларимни ёздим.

Йўқотган, босиб янчиб ташлаган, ташлаб кетган, қурбон қилган, сотганларим... Охиригача барибир санаб чиқолмадим.

Бизнинг ниманидир англашга уринишларимиз билан ростакамига тушуниш ўртасида тубсиз жарлик бор. Қўлимиздаги чизғич қанчалик узун бўлмасин, бу жарликни ўлчай олмаймиз. Қоғозга нимаики ёзмай — бариси рўйхатдан иборат бўлиб чиқади. Ҳеч қанақа роман ҳам, адабиёт ҳам эмас — умуман санъат эмас булар. Шунчаки, тик тортилган чизиқ билан иккига бўлинган ён дафтарча. Насиҳатгўйликка келсак — ҳа, эҳтимол, ундан ҳам бир чимдим бордир.

Агар сизга санъату адабиёт керак бўлса, юнонларни ўқинг. Ахир, ҳақиқий санъатнинг яралиши учун қулдорлик тузуми зарур-ку. Қадимги юнонларда қулар ерга ишлов беришган, овқат пиширишган, узун кемаларда эшкак эшишган. Шаҳарликлар эса, бу пайтда Ўртаер денгизи соҳилларида қуёшга тобланишиб, шеър ёзиш ва математика машқлари билан машғул бўлишган. Бу ҳақиқатдан ҳам санъат бўлган.

Тун ярмида бўм-бўш ошхонасидаги музлаткични титкилаётган одам ёзган матн қанақа бўлиши мумкин? Фақат мана шунақа ёза олади, холос.

Бу — мен ўзим ҳақимда.

2

Воқеа 1970 йилнинг 8 августида бошланиб, 18 кундан кейин — яъни ўша йилнинг 26 августида тугади.

3

— БОЙЛАРНИНГ БАРИ — СУЛЛОҲ!

Каламуш тирсагини пештахтага тираганча бошини мен тарафга буриб зорланиб бақирди.

Бу сўзлар ортимдаги алақандай қаҳва майдалагич-идишга тааллуқли экани эҳтимолдан узоқ эмас

эди. Мен ёнгинасида ўтирардим ва атай бақириб гапиришга ҳечам ҳожат йўқ эди. Ҳарқалай, бақириб олгач, Каламуш қойил қилгандай гўддайди ва яна пивони қўлига олди.

Айтганча, Каламушнинг бақирганини атрафдагилардан ҳеч ким эшитмади. Тор бино одамга лиқ тўла, ҳамма шундай бақириб-чақирар эди. Бу манзара чўкаётган кемани эслатарди.

— Ҳаромхўрлар! — деди Каламуш ва бошини маъносиз чайқади. — Ахир, бу муттаҳамларнинг қўлидан бирор-бир иш келмайди. Пулдор башарага кўзим тушса, тамом, кўнглим айнийди.

Қуввати паст пиво қуйилган стакандан кўз узмай бошимни силкиб имо қилдим. Каламуш жим бўлди ва қўллари гўё гулханга тоблаётгандай — ўнги-терсига ўгириб, озгин бармоқларига термилиб қолди. Мен ўзимни камтарликка олиб, шифтга қарардим. У ўнта бармоғини бирма-бир тафтиш қилиб чиқмагунича гап қовушмайди. Доим шунақа.

Ёз бўйи Каламуш иккимиз 25 метрли ҳовуз тўладиган пивони ичиб қўйдик ва «Жейз-бар» ерини беш сантиметр қалинликда ерёнғоқ пўчоғи билан тўлдирдик. Агар шундай қилмаганимизда, билмадим, қандай яшардик, чунки ёз ўлгудай зерикарли эди.

«Жейз-бар» пештахтасининг орқасида тамаки тутинидан ранги униқиб кетган сурат осифлиқ турарди. Қиладиган ишим йўқлигидан соатлаб унга термилсам ҳам жонимга тегмасди. Ундаги тасвир жумбоқнинг ўзи — Роршах тестига мос келарди. Масалан, мен иккита яшил маймунчани илғадим — улар юзма-юз ўтириб, бир-бирига иккита шиширилган теннис коптокчасини отиб ўйнаётир.

Шу ҳақда бармен Жейга гапирганимда, у суратта диққат билан қаради ва пинагини бузмай деди:

— Маймун бўлса маймун-да...

- Сен нимани кўраяпсан? — қизикдим мен.
- Чап томондаги маймун — сен, ўнг томондагиси — мен. Мен сенга пиво отаяпман, сен менга — пул. Айтилган гапдан чуқур таъсирланган кўйи пивони сипқардим.
- Улардан кўнглим айнийди!
- Каламуш бармоқларининг тафтишини тугатиб, мавзуга қайтди. Бойларни Каламуш биринчи мар- та сўкаётгани йўқ — ростдан ҳам уларни кўрарга кўзи йўқ эди. Ўзи камбағал оиладан чиқмаган, бироқ буни юзига солсангиз: «Бундай бўлганига мен айбдор эмасман-ку!», — дерди. Баъзан (айниқса, пивони кўпроқ ичганимда): «Йўқ, сен айбдорсан!» — дердим ва кейин ўзимдан жирканиб кетардим. Каламушнинг гапларида барибир оз бўлсаям ҳақиқат бор эди.
- Нега бойларни ёмон кўришимни биласанми? Ўша кунни кечқурун Каламуш мавзуни кенгайтир- моқчи бўлди. Бу гап ҳали шунчалик чуқурлашмаган эди.
- Мен билмайман, деб бош чайқадим.
- Чунки, умуман айтганда, бойлар ҳеч ҳам мия- ларини ишлатишмайди. Қўлида чизғичи бўлмаса ке- тини қаший олмайди.
- «Умуман айтганда» — Каламушнинг яхши кўрган гапи эди.
- Тушунарли.
- Бу ифлослар асосий нарса ҳақида ўйлашмайди. Фақат ўзларини ўйлаётгандай қилиб кўрсатишади. Биласанми, нима учун?
- Хўш, нимага?
- Уларга бунинг кераги йўқ. Тўғри, бой бўлиш учун, сал бўлсаям мия керак. Бойман деб керилиш учун эса — шарт эмас. Бу худди ёқилғисиз ишлай- диган Ер йўлдошига ўхшайди. Эшилиб-айланишни

эпласанг бўлди. Лекин мен бунақамасман, сен ҳам бунақамассан. Биз яшаш учун ҳамма нарсани ўйлашимиз керак. Эртанги об-ҳаводан тортиб ванна тиқинининг ўлчамигача. Тўғрими?

— Ҳа.

— Шунақа.

Айтгиси келган ҳамма гапларни айтиб бўлиб, Каламуш чўнтагидан дастрўмол олди ва зериккан қиёфада бурнини артди. Гапининг қайсиси жиддий, қайсиси ҳазил эканини мен ҳеч тушуна олмасдим.

— Лекин, ахир, бир кун ҳаммамиз ҳам ўламиз-ку, — гап ташладим мен.

— Ўз-ўзидан. Ҳамма ҳам қачондир ўлади. Аммо унгача элик йил яшаш керак-да. Элик йил ўйлаб яшаш — бу, умуман айтганда, беш минг йил ҳеч нарсани ўйламай яшашдан анча оғир. Тўғрими?

Тўғри-да ахир...

4

Каламуш билан уч йил аввал, баҳорда, университетга кирган вақтимизда танишдим. Иккаламиз ҳам бўкиб ичдик, нима баҳонада ичганимиз эсимда йўқ, тонги соат бешда унинг олти юзлик қора «фиат»ида эканмиз. Бировникига меҳмонга бормоқчи эдик, шекилли.

Нима бўлганда ҳам, ўлгудай маст эдик. Бунинг устига, спидометр саксонни кўрсатарди. Омадгина бизни асраб қолди: боғ тўсинини бузиб ўтиб, родо-дендронлар уюмини ер билан битта қилганча, тош устунга зарб билан бориб урилсак ҳам бирор жойимиз лат емади.

Ўзимга келгач, пачоқланган эшикни тепиб тушуриб, ташқарига чиқдим. Капот қопқоғи ўн метргача, маймунлар солиб қўйилган қафас ёнига учиб бориб тушган, «фиат»нинг олд томони эса айнан устунга ўхшаш шаклда пачоқланганди. Қўполлик билан уйғотиб юборилган маймунлар дунёни бошига кўтаришарди.

Каламуш рулни чангаллаганча икки букилиб олган — қаеридир жароҳатлангани учун эмас, бир соат олдин еган пиццасини кўрсаткичлар тахтасига қусатгани учун шундай букчайиб олганди. Машина томига чиқиб, туйнуқдан ичкарига қарадим.

— Қалайсан?

— Ёмон эмас... Сал кўпроқ ичиб қўйибман. Блүүк...

— Чиқа оласанми?

— Тортсанг чиқаман.

Каламуш двигателни ўчирди ва кўрсаткичлар тахта-сидаги сигарет қутисини олиб чўнтагига тикди. Кейин қўлимдан ушлаб, секин ташқарига чиқди. «Фиат» томида ўтирганча оқариб келаётган осмонга қараб бир нечтадан сигарет чекдик. Негадир бош ролда Ричард Бёртон ўйнаган танкчилар ҳақидаги филм эсимга тушди. Каламуш нима ҳақида ўйлади, билмайман.

— Ҳа-а-а... — деди у беш дақиқалардан кейин. — Сен билан иккимизнинг омадимиз чопди. Қара, бир жойимиз тирналмадиям. Шунақаям бўларкан, а?

— Гапирма, — дедим мен. — Фақат машина дабдала бўлди, шекилли?

— Э, қўйсанг-чи. Машинанинг янгисини сотиб олиш мумкин. Омадни сотиб ололмайсан!

Унга ҳайрон бўлиб қарадим.

— Сен нима, боймисан?

— Ўхшайманми, а?

— Яхши-ку, бу...

Каламуш жавоб бермади, фақат норозиланиб бошини сермади ва гапини такрорлади:

— Лекин барибир омадимиз келди.

— Бу гапинг тўғри...

Каламуш сигаретни эзфилади-да, қолдигини барморининг боши билан маймунлар қафасига чертиб юборди.

— Менга қара, — деди у. — Иккаламиз бир гуруҳ тузсак-чи? Қара, нимага қўл урмайлик — охири бахайр!

— Ишни нимадан бошлаймиз?

— Кел, пивоҳўрлик қиламиз.

Яқинроқдаги автоматдан олти банкача пиво сотиб олдик-да, денгиз бўйига қараб юрдик. Қирғоқда чўзилиб, ҳаммасини ичдик ва денгизни томоша қила бошладик. Ҳаво жуда зўр эди.

— Мени «Каламуш» деб чақир, — деди у.

— Нега энди «Каламуш»? — ҳайрон бўлдим.

— Негалигини эслолмайман. Миямга алақачон ўрнашиб қолган. Бошида жинимдан ёмон кўрардим, ҳозир парво қилмайман. Ҳамма нарсага кўникиб кетаркансан.

Бўш идишларни денгизга отдик ва тўлқинқайтаргичга ёнбошладик-да, палтони бошга ёпиб бир соатча мизғидик. Уйғониб, баданимга алақандай англаб бўлмас ҳаётини куч қуйилаётганини ҳис этдим. Фаройиб ҳиссиёт.

— Юз километр югуроламан, — дедим Каламушга.

— Мен ҳам, — деди Каламуш.

Ваҳоланки, олдимизда боғнинг таъмири учун кетадиган пулни уч йил ичида бўлиб-бўлиб фоизлари билан қўшиб шаҳар маъмуриятига тўлаш мажбурияти турарди.

5

Каламушга ҳайрон қолардим, у ҳеч нарса ўқимасди. Спорт газеталари ва реклама варақаларидан бошқа бирор-бир босма матнни ўқиганини кўрмадим. Вақт ўтказиш учун кўлимга китоб олсам, у қизиқсиниб қарайди — гўё пашша ўлдиргични текшириб кўраётган пашшанинг ўзгинаси.

— Нега сен китоб ўқийсан?

— Нега сен пиво ичасан?

Тузланган балиқ ва сабзавотли салатдан газак қилдик. Саволга савол билан жавоб қиларканман,

Каламуш томонга қарамадим ҳам. У ўйланиб қолди ва беш дақиқалардан кейин деди:

— Пивонинг нимаси яхши? Ҳаммаси сийдик билан чиқиб кетади, чиқитсиз. Худди бировдан қуруқ қилиб ютиб олганиндай.

У шунни айтиб, оғзимдагини чайнашимга қаради.

— Нега сен китоб ўқийсан?

Балиқнинг охирги бўлагини ютдим-да, устидан пиво ичиб, ликопчани четга сурдим. Ёнимда «Туйғулар тарбияси»нинг ўқиб тугалланмаган жилди ётарди. Уни қўлимга олиб, бармоғимни варақларининг четида юргиздим.

— Флобер алақачон ўлиб кетгани учун!

— Тирикларни ўқимайсанми?

— Тирикларни ўқигандан наф йўқ.

— Нега?

— Чунки ўлганларнинг деярли ҳамма ишини кечирса бўлади.

Ўгирилиб пештахтада турган кўчма телевизорга қарадим — «66-йўл»ни куйлашаётганди. Каламуш яна ўйланиб қолди.

— Тирикларнинг-чи, нима, уларнинг ишларини кечириб бўлмайдами?

— Тирикларнингми? Негадир бу ҳақда жиддийроқ ўйламабман... Лекин агар улар сени буткул чорасиз қолдиришса, қандай қилиб кечирасан? Кечирмасанг керак, ахир...

Жей келиб, олдимизга яна бир шишадан пиво қўйди.

— Кечирмасанг, унда нима қиласан?

— Бошимни ёстиққа буркайман-да, ухлайман.

Каламуш гарангсиб бошини чайқади.

— Қизиқ... Мен негадир унчалик тушунмаяпман...

Унга пиво қўйдим. Каламуш елкасини қисди ва ўйланиб қолди. Кейин гап бошлади:

— Охирги марта ўтган йили ёзда китоб ўқигандим. Номиниям, муаллифиниям эслолмайман. Нега

ўқиганимни ҳам эслолмайман. Қандайдир роман, бироқ аёл киши ёзган. Бош қаҳрамони — у ҳам аёл, модельер, ёши — ўттизларда. Қисқаси, у бедаво касалликка чалинганман, деб ўзини ишонтиради.

— Қанақа касаллик?

— Эсимда йўқ. Саратон бўлса керак. Яна қанақа тузалмайдиганлари бор? Хуллас, у денгиз саёҳати-га чиқади ва ўша ёқда йўл бўйи ўзининг шахвоний нафсини қондириб кетади. Ваннахонада, ўрмонда, тўшақда, денгизда — қисқаси, тўғри келган жойда.

— Денгиздаямми?

— Ҳа. Тасаввур қиласанми? Шунақа нарсаларни ёзишга ишқибоз улар. Ёзадиган нарса қуриб қолгандай.

— Ҳа-а...

— Кечирасану, китоблар шунақа. Улардан кўнглим айнийди.

Мен бошимни сермадим.

— Ўша аёлнинг ўрнида бўлганимда умуман бошқача роман ёзардим.

— Масалан, қанақа?

— Каламуш стакан лабида бармоғини юргизди.

— Хўш, фараз қилайлик, бундай. Мен кемага ўтириб жўнайман, кема эса Тинч океанининг ўртасига бориб чўқади. Қутқарув чамбарагига ёпишиб жон сақлайман ва ёлғиз ўзим тунги океанда қалқиб, юлдузларга термиламан. Ажойиб, сокин оқшом. Кутилмаганда қаердандир ёнимга ёш бир аёл сузиб келади, у ҳам қутқарув чамбарагида.

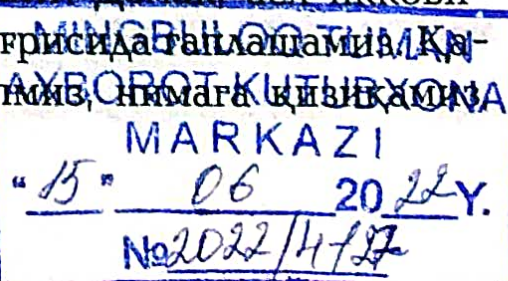
— Яхши аёлми?

— Албатта.

Мен пиводан ҳўплаб, бош чайқадим.

— Жиннилик.

— Йўқ, сен давомини эшит. Демак, аёл икковимиз океанда қалқиб, ҳаёт тўғрисида гаплашганимиздан кейин, ёқдан келиб, қаёққа кетаямиз, нимага ишга кирамиз

аввал ким билан ётганмиз, телевизорда нималарни томоша қилганмиз, кеча қандай тушлар кўрганмиз ва ҳоказо. Кейин бўлса пиво ичамиз.

— Тўхта... Пиво қаердан келди?

Каламуш ўйланиб қолди.

— Пивоям шу ерда — сувда қалқиб турганди. Бан-каларда. Кемада ошхона бор эди, ўшандан тўкилган. Ёғли сардиналар ҳам. Менимча, ёмон эмас?

— Хўш?

— Шу пайт атроф ёриша бошлайди. Энди нима қиламиз? — сўрайди мендан аёл. Мен, дейди, орол борлиги аниқроқ бўлган тарафга қараб сузмоқчиман. Мен эса унга: балки ҳеч қанақа орол йўқдир, дейман. Яхшиси шу ерда — сув бетида ичиб турган маъқул, бир пайт, қарабсанки, қутқарувчи самолёт учиб келиб қолади. Лекин у гапимга кирмайди ва ёлғиз ўзи сузиб кетади.

Каламуш хўрсиниб, пиводан ичди.

— Аёл икки кечаю икки кундуздан сўнг оролига етиб олади. Пиводан боши оғриган каминани бўлса самолёт қутқаради. Ва уч-тўрт йил ўтиб, биз у билан шаҳар четидаги кичкина майхонада тасодифан учрашиб қоламиз.

— Кейин яна пиво ичасизлар, шундайми?

— Қайғули воқеа, тўғрими?

— Ҳа, бундан баттари бўлмайди...

6

Каламушнинг романида мен иккита ижобий жиҳатни кўрсатган бўлардим. Биринчидан, унда секс сахнаси йўқ, иккинчидан эса, ҳеч ким ўлмади. Одамларни ўлишга ёки аёллар билан ётишга мажбур қилишнинг ҳожати йўқ — шундоғам улар шу билан машғул. Зоти шунақа.

* * *

— Мени ноҳақ деб ўйлайсанми? — сўради аёл.

Каламуш пиводан ҳўплади ва оҳиста бошини чайқади.

— Умуман олганда, ҳамма ноҳақ.

— Нега бундай деб ўйлайсан?

Каламуш «ҳм-ҳм»лади ва тили билан устки лабини ялади. Жавоб бўлмади.

— Ўша оролга сузиб боргунимча қўлларим узилиб тушай деди! Ўлиб қоламан, деб ўйловдим — аҳволим жуда ёмон эди. Миямни бир фикр тинимсиз пармалайди: агар сен ҳақ, мен ноҳақ бўлсам-чи? Нега мен азоб чекишим керак, сен бўлса у ёқда парвойинг палак, сувда қалқиб ётибсан?

У кулиб юборди ва қайғули алпозда ерга қаради. Каламуш ночор ва бемақсад бир ҳолатда чўнтагини ковлади. Уч йил ичида биринчи марта уни тамаки хумори тутди.

— Сен менинг ўлишимни хоҳладингми?

— Нима десам экан... Бир оз.

— «Бир оз»лиги аниқми?

— Эслолмайман...

Иккаласиям жимиб қолишди. Каламушнинг нимадир дегиси келди.

— Биласанми нима? Одамлар бир хил бўлиб туғилмайди.

— Ким айтди?

— Жон Ф.Кеннеди.

7

Болалигимда ҳаддан ташқари камгап бўлганман. Шу даражада индамас эдимки, ота-онам ташвишланиб таниш руҳшунос табибга олиб боришди.

Табиб тепалиқда, денгизга қараган уйда яшарди. Мен қуёш тушиб турган қабулхонадаги кур-

сига ўтирдим. Ўрта ёшлардаги уй бекаси назокатли хулқ-атворини намоёиш этиб, муздек апелсин шарбати билан иккита бўғирсоқ келтирди. Шакарини тиззамга тўкиб юбормасликка уриниб, яримта бўғирсоқ едим-да, шарбатнинг ҳаммасини ичдим.

— Яна ичасанми? — сўради табиб.

Бош чайқадим. Бир-биримизга қараб ўтирардик. Девордаги суратдан ҳуркак мушукка ўхшаб кетадиган Моцарт таъна билан боқарди.

— Қадим-қадим замонларда, — гап бошлади табиб, — хушфеъл бир эчки бўлган экан...

Бошланишини қаранг! Кўзларимни юмиб, хушфеъл эчкини тасаввур қилишга уриндим.

— Эчкининг бўйнига офир темир соат осилган экан. Қаерга борса шуни осилтириб бораркан. Юрса ҳансираркан. Бунинг устига, офир бўлгани етмагандек, соат ишламас ҳам экан. Бир куни эчкининг олдига таниш бир қуён келибди-да, шундай дебди: «Менга қара, эчки! Нега сен бу бузуқ соатни осиб юрибсан? Ахир, у офир-ку, ҳеч қандай фойдаси ҳам йўқ». «Офирликка офир, — жавоб берибди эчки, — лекин ўрганиб қолганман-да. Ростдан ҳам офир, бунинг устига ишламайди».

Табиб апелсин шарбатини ичиб тугатди-да, менга жилмайди. Индамай давомини кутдим.

— Ва кунлардан бир куни қуён эчкининг туғилган кунда унга боғич билан боғланган кичкина қутича совға қилибди. Қутичада эса яп-янги, ялтироқ, енгилгина ва жуда соз ишлайдиган соат бор экан. Эчки бениҳоя хурсанд бўлиб, уни бўйнига осибди-да, ҳаммага кўрсатиш учун чопиб кетибди.

Кутилмаганда эртақ тугади.

— Сен — эчкисан. Мен — қуён. Соат сенинг кўнглинг.

Алданганимни ҳис қилдим ва итоаткорона бош ирғадим.

Ҳафтада бир марта, якшанбанинг иккинчи ярмида, поезддан тушиб, автобусга ўтириб, табибнинг уйига етиб олардим. У ерда эса қаҳвали ўрама, олмали пишириклар, ширин кулчалар, асалли нонлардан еб даволанардим. Бир йил шундай муолажадан кейин менга тиш доктори зарур бўлди.

— Цивилизация маълумот узатиш дегани, — дерди табибим. — Агар сен бирор нарсани ифодалаб беролмасанг, «бирор нарса» йўқдай бўлиб қолади. Борга ўхшайди, аслида эса йўқ. Хўш, айтайлик, қорнинг очди. «Овқат егим келяпти!» десанг бўлди, мен сенга дарров кулча бераман. Ол. (Олдим.) Агар ҳеч нарса демасанг, сенга кулча йўқ. (У ёвуз қиёфада кулча солинган лycopчани стол остига яширди.) Ноль! Тушундингми? Сен буни сўзсиз ифодалашга ҳаракат қиласан. Имо-ишора билан. Уриниб кўр-чи.

Мен қорнимни чангаллаб, юзимда азобланаётганимни акс этгирмоқчи бўлдим. «Бу энди меъда касали дейилади!» — кулиб юборди табиб.

Меъда касали...

Кейин биз у билан эркин суҳбат олиб бордик.

— Қани, менга мушуклар ҳақида бирор нарса гапириб бер-чи. Нима бўлсаям майли.

Мен ўйлаётган кўйи бошимни чайқадим.

— Хўш, мияннга дастлаб нима келади?

— Тўрт оёқли ҳайвон...

— Демак, фил!

— Ундан анча кичкина...

— Майли, яна-чи?

— Одамларнинг уйида яшайди. Ҳуши тоблаганда сичқон тутади.

— Нима ейди?

— Балиқ.

— Дудланган гўштни-чи?

— Униям...

Хуллас, мана шу тарзда.

Табиб тўғри айтганди. Цивилизация маълумот узатиш дегани. Айтадиган ва узатиладиган ҳеч нарса қолмаганда цивилизация тугайди. «Шик!» этади-ю ўчади.

Баҳорда ўн тўртга тўлганимда, ғалати ҳол юз берди. Мен тўсатдан гапира бошладим — гўё тўғон ўпирилиб кетгандай бўлди. Айнан нималарни гапирганимни ҳозир эслолмайман, лекин ўн тўрт йиллик жимликнинг ҳиссасини чиқармоқчи бўлгандай уч ой тўхтовсиз вайсадим. Июлнинг ўрталарига келиб чакагим тинганида ҳароратим қирқ даражага кўтарилиб, уч кун мактабга бормадим. Кейин иситма тушди. Мен индамас ҳам, вайсақи ҳам эмас — шунчаки оддий ўспиринга айландим.

8

Мен тонгги соат олтида уйғондим, афтидан, чанқанган бўлсам керак. Бировнинг уйида уйғонганимда, доим ўзимни бировнинг танасига жойлаб қўйилган бегона жондай ҳис қиламан. Сабрим чидамай, энсиз каравотдан турдим, эшик олдидаги жўмрак ёнига бориб, учтўрт стакан сувни отдай симирдим ва яна ётдим.

Ланг очиқ деразадан денгиз кўзга ташланарди. Ҳали кўтарилмаган қуёш нурлари ўйноқи тўлқинларда ялтирарди. Бир неча офир карвон, чиркин юк кемалари сузиб юрарди. Куннинг иссиқ бўлиши тайин эди. Атрофдаги уйлар уйқуда — фақат филдиракларнинг темир йўлни яккам-дуккам тақиллатиши-ю, радиогимнастиканинг сокин мусиқаси қулоққа чалинарди.

Кийинмасдан, каравот суянчивига суяндим-да, сигарет ёқиб ёнимдаги қизга қарадим. Унинг бада-нига жануб тарафдаги деразадан қуёш нури тушиб турарди. У устидаги енгил кўрпани очиб ташлаб, маст уйқуда ётарди. Нафас олиши дам-бадам тез-

лашар, чиройли кўкраги кўтарилиб-тушарди. Офтобдан қорайган бадани оқара бошлаган, чўмилганда кийиладиган кийимидан қолган яққол излар ғалати оқариб, айний бошлаган танани эслатарди.

— Мен чекиб бўлиб, ўн дақиқача унинг исмини эслашга уриндим. Эслолмайман. Энг қизиғи, умуман унинг исмини билган-билмаганлигимни эслай олмаётгандим. Зўриқишни бас қилиб, эснадим ва яна унга қарадим. Йигирма ёшдан сал берида, семиздан кўра озғинга мойилроқ. Қаричим билан бўйини ўлчадим. Саккиз қарич чиқди ва товонигача яна бир бош бармоқ қолди. Тахминан 158 сантиметр.

— Унг кўкраги остида — ўн иенлик тангадай келадиган, томган қайла томчисидай хол бор. Манглайчасидаги сийрак толалари — тошқиндан кейинги дарё қиёқига ўхшайди. Ва ниҳоят, чап қўлида — фақат тўртта бармоқ.

9

Уч соатлар ўтди ва у уйғонди. Қаердалигини, нималар бўлганини англай бошлашига нақ беш дақиқача керак бўлди. Бу беш дақиқада мен қўл қовуштириб, ёмғирли булутларнинг аста-секин шакларини ўзгартирганча шарқ томонга ўрмалашини кузатдим.

Ўфирилиб, унинг бўйнигача кўрпага бурканиб олганини кўрдим, ичкиликнинг асоратлари билан олиша туриб, менга ҳайрон бўлиб тикилаётган эди.

— Сен... кимсан?

— Эслолмайсанми?

У бошини чайқади. Мен сигарет тутатдим ва унга ҳам узатдим, бироқ у эътибор бермади.

— Гапириб берсанг-чи?

— Қаеридан бошлай?

— Энг бошидан.

«Энг боши» қаердан бошланишига ақлим етмас, гапни қандай сўзлар билан бошлашни ҳам аниқ та-

саввур қилолмасдим. Қовушармикан, қовушмасмикан?.. Ўн сонияча ўйлаб, бошладим.

— Кун жуда иссиқ, лекин яхши эди. Кундузи ҳовузда чўмилдим, кейин уйга қайтдим, сал мизғиб олиб, кечки овқатни едим. Соат тўққизлар эди. Машинага ўтириб, айлангани кетдим. Қирғоққа етиб бордим, радиони кўйиб денгизга қараб ўтирдим. Мен тез-тез шундай қилиб тураман. Ярим соатлардан кейин ким-нидир кўргим келиб қолди. Денгизга узоқ қарасанг, одамларни кўргинг келади, одамларга узоқ қарасанг, — денгизни. Фалати. Қисқаси, «Жейз-бар»га боришга қарор қилдим. Биринчидан, пиво хумор қилаётгани, иккинчидан эса, у ерда кўпинча ошнамни учратардим. Бу сафар ошнам йўқ экан. Пивони ёлғиз ўзим ичишимга тўғри келди. Бир соатда уч шиша ичдим.

— Сигаретнинг кулини қоқиш учун гапни шу жойда тўхтатдим.

— Айтмоқчи, сен «Қизиган томдаги мушук»¹ни ўқиганмисан?

У жавоб бермади. Кўрпага ўранганча — худди қирғоққа чиқариб ташланган сув парисидек шифтга қаради.

— Мен шунчаки, бир ўзим ичсам доим шуни эслайман. Қандай эди?.. «Худди ҳозир миямда бир нима «шиқ» этади-ю, ҳаммаси жойига тушадигандай, гўё»... Аслида бундай бўлмайди. Ҳеч нарса «шиқ» этмайди. Умуман, кутишдан чарчадим ва унинг уйига кўнғироқ қилдим. Ичишга чақирмоқчи эдим. Аёл кишининг овози жавоб қилди. Ҳайрон бўлдим — бу умуман унга хос бўлмаган ҳолат. Уйига ҳатто эликта қизни олиб келиб, ичиб ғирт маст бўлгандаям, телефонга ўзи келарди. Тушунаяпсанми?

Ўзимни адашиб бошқа рақамни тергандай кўрса-тиб, узр сўраб, трубкани илдим. Кайфиятим бузил-

¹ Америкалик драматург Теннеси Уильямс (1911 — 1983) қисаси.

ди, сабабини билмайман ҳам. Яна бир шиша ичдим. Кайфиятим эса яхшиланмаяпти. Аҳмоқлик, албатта, лекин бўлиб туради. Ичиб тугатиб, Жейни чақира-япман. Ҳозир ҳақини тўлайман-да, уйга кетаман, бориб бейсбол натижаларини билиб оламан ва ётиб ухлайман, деб ўйладим. Жей менга: бор ювин, деди. У ҳатто бир яшик пиво ичсанг ҳам, ювинсанг рулга ўтира оласан, деб ишонади. Начора — ювиниш хонасига кирдим. Тўғриси айтсам, чўмилмоқчи эмасдим — шунчаки, ўзимни ювиниш нияти бордай қилиб кўрсатдим. Ювиниш хонасидаги тоснинг қувури доим тикилиб, сув кетмай ётади. Ҳузур қилиб ювинолмайсан, кўнглинг тортмайди. Лекин негадир кеча қувурдан сув кетаётган эди. Фақат энди бошқа бир ташвиш рўй берган — ерда сен чўзилиб ётардинг.

У «уҳ» тортиб кўзларини юмди.

— Кейин-чи?

— Мен сени кўтариб олиб чиқдим, кимдир танийдими, деб сўрадим. Ҳеч ким танимади. Кейин биз Жей билан жароҳатингни боқладик.

— Жароҳатимни?

— Йиқилганингда бир ниманинг қиррасига бошинг билан урилгансан. Қаттиқмас, кўрқинчли жойи йўқ.

У бош ирғади, кўрпанинг тагидан қўлини чиқариб, бармоқларини пешонасидаги ярага текизди.

— Жей иккимиз сени нима қилишни маслаҳатлашдик. Охири шундай қарорга келдик: мен сени уйга олиб кетадиган бўлдим. Сумканга қўл тикиб, ҳамён, бир даста калит ва хат топдик. Мен ҳамондаги пулдан тўлаб сени хат ёзилган манзилга олиб бордим. Эшикни калитинг билан очиб, сени тўшакка ётқиздим. Бор гап шу. Ҳисоб варақаси ҳамонда.

У чуқур хўрсинди.

— Сен нега қолдинг?

— ?

— Нега мени ётқизиб дарров кета қолмадинг?

— Менинг бир танишим ароқдан қаттиқ заҳарланиб ўлган. Виски ичди, ҳаммага «кўришгунча» деди, тетиккина бўлиб уйига кетди. Бориб тишини тозалаб, пижамасини кийган-да, ётиб ухлаган. Тонгда эса бадани совуб бўлган экан. Дафн маросимини дабдабали қилиб ўтказишди.

— Шунинг учун тун бўйи ёнимда ўтириб чиқдингми?

— Умуман олганда, мен соат тўртларда кетмоқчи эдим. Лекин ухлаб қолдим. Тонгда уйғондим ва яна кетмоқчи бўлдим. Бироқ кетмадим.

— Нега?

— Хў-ш, ўйлаб кўрдим: воқеа қандай бўлганини сенга айтиб бериш керак-ку!

— Жинни бўлиб қолиш мумкин, қандай олижаноблик!

Бу сўзларга сидқидилдан сингдирилган заҳар менга сачрамасин деб бошимни елкаларим орасига тортдим. Кейин эса булутларга қарай бошладим.

— Мен кеча... бирор нарса дедимми?

— Озгина.

— Нима ҳақида?

— Ҳар хил нарсалар ҳақида... Эсимда йўқ. Жиддий гап йўқ.

У кўзларини юмди ва томоқ қирди.

— Хат-чи?

— Сумкада.

— Уни ўқидингми?

— Шу етмай турувди!

— Ростдан ўқимадингми?

— Э, ўқиб нима қиламан?

Буни аччиқ аралаш айтдим: унинг гапида нимадир менга қаттиқ ботганди. Лекин бошқа томондан ни-

мадир тинчлантирарди ҳам. Эски хотираларни уйғотарди. Агар табиийроқ ҳолатда танишганимизда — эҳтимол, вақтни ёмон ўтказмаган бўлардик. Менга шундай туюлди. Лекин, виждонан айтганда, қизлар билан табиий ҳолатда қандай танишиш кераклиги аллақачон эсимдан чиқиб кетганди.

— Ҳозир соат неччи?

Бир оз енгил тортиб ўрнимдан турдим, столда ётган соатга қарадим, кейин стаканга сув қуйиб, қайтиб келдим.

— Тўққиз.

У ҳолсиз бош ирғади ва стаканни бўшатди.

— Кеча кўп ичдимми?

— Яхшигина. Агар мен шунча ичсам, ўламан.

— Мен эса ўлаяпман.

У чекди, оғзидан тутун чиқариб хўрсинди — ва қўққисдан гугурт чўпини очиқ деразага отди.

— Кийимни опкел.

— Қайсисини?

У кўзларини юмди.

— Фарқи йўқ. Фақат, худо ҳаққи, савол берма.

Жавонни очиб, нарсаларни титдим, енгсиз ҳаворанг кўйлакни танлаб, унга узатдим. У кўйлакни бошидан тушириб яланғоч танига кийди, елкасидаги боғични ўзи қадади ва яна бир марта хўрсинди.

— Кетишим керак.

— Қаёққа?

— Ишга-да...

Буни у тупургандай қилиб айтди. Кейин, гандираклаб ўрнимдан турди. Мен ҳамон каравотнинг бир четида, унинг қандай ювиниб-таранаётганига қараб ўтирардим.

Хона тартибга келтирилган, лекин фақат қўл учиди: бундай саришталик ортидан, одатда, бепарволикнинг ҳиди анқиб туради — бу ерда айни шу ҳид ҳавони тўлдирар ва менинг асабларимни эзғиларди.

Олти татамича² келадиган майдонни бир хил арзон уй жиҳозлари банд этган. Қолган бўш жой битта кўрпача ташлашга етгулик эди — у айнан ўша ерда тик туриб, сочини тарарди.

— Қанақа иш?

— Сенга дахли йўқ.

Умуман олганда, албатта...

Индамай сигаретни чекиб тугатаётгандим. У менга орқа ўтирганча, ойнага қараб, бармоқларининг учи билан кўзларининг тагидаги сояни силарди.

— Соат неччи? — сўради у яна.

— Ўн минут ўтди.

— Кеч қоляпман. Сен ҳам кийиниб, уйингга бор, — у қўлтифига атир пуркади. — Уйинг бордир?

— Бор, — тўнфилладим мен ва майкамни тортиб кийдим. Ҳануз каравотда ўтирганча, деразага қарадим. — Сен қаёққа боришинг керак?

— Бандаргоҳ томонга. Нимайди?

— Мен сени ташлаб ўтаман. Кечикмаслигинг учун.

У чўткани қўлдан қўймай, йиғлагудек бўлиб менга тикилди. Агар йиғлаб олса, албатта, енгил тортади, деб ўйладим. Лекин у йиғламади.

— Менга қара, гапимни эшит, — деди у. — Тўғри, мен кўп ичиб қўйиб маст бўлганман. Яъни қандай бўлмагур аҳволга тушмайин, ўзим учун ўзим жавоб бераман.

У жиддий қиёфада чўтканинг дастаси билан кафтига урди. Яна нима деркан, деб кутдим.

— Шундайми, шундай эмасми?

— Ҳа, шундай...

— Лекин қиз билан, у ҳушини йўқотган вақтда ётиш — пасткашлик!

---

² Татами (похол солинган кўрпача) бир ярим квадрат метрча жойни олади ва уй-жой майдонининг ўлчов бирлиги вазифасини бажаради.

— Мен, ахир, ҳеч нарса қилганим йўқ-ку...
У бир оз жим турди, ўзини босиб олаётгани аниқ эди.

— Яхши, унда нега мен яланғоч эдим?

— Ўзинг ечиндинг.

— Ишонмайман!

У чўткани каравотга ташлади ва сумкачасига ҳам-ён, лаб бўёқ, бош оғриғидан дори ва бошқа майда-чуйдаларни тикча бошлади.

— Мана, сен, ҳеч нарса қилмаганман, деяпсан. Исботлай оласанми?

— Балки ўзинг иложини қилиб текшириб кўрарсан?

— Қандай қилиб?

Унинг ростдан ҳам жаҳли чиқаётганга ўхшарди.

— Мен сенга қасам ичаман.

— Ишонмайман!

— Ишонишга тўғри келади, — дедим. Ва ўзимни нохуш ҳис қилдим.

У жонига теккан гап-сўзни тўхтатиб, мени ташқарига туртиб чиқарди, изимдан чиқиб эшикни қулфлади.

Дарё ёқалаб кетган асфалт йўлдан юриб индамай машинам турган ташландиқ жойгача бордик. Мен сочиқ билан олд томондаги шишани артаётганимда у атрофни бир айланиб чиқди ва машина капотига оқ бўёқда катта қилиб нари-бери чизиб ташланган сигирнинг тумшуғига шубҳаланиб тикилиб қолди. Сигирнинг бурнида катта узук бор эди, тишларида эса оқ атиргулни тишлаб қўпол ишшайиб турарди.

— Буни сен чиздингми?

— Йўқ, бу менгача бор эди.

— Нега энди айнан сигир?

— Ростдан ҳам, қизиқ, — дедим мен.

У икки қадам орқага тисарилди ва яна бир марта сигирнинг тумшуғига қаради. Кейин гўё кутилма-

ганда гапга киришиб кетганидан афсуслангандай лабини қимтиди ва машинага ўтирди.

Ичкари иссиқ эди. Бандаргоҳга етгунимизча у офиз очмади, сочиқ билан терини артди ва тўхтовсиз чекди. У кетма-кет тутунни ичига тортар, лаб бўёгининг изи қолган-қолмаганини текшираётгандай сигаретнинг филтрига диққат билан қарар, кейин эса сигарет қолдигини кулдонга тиқиб, янгисини оларди.

— Менга қара, мен яна кечаги воқеа ҳақида. Ўшанда нима дедим ўзи? — кутилмаганда сўради у машинадан чиқишга шайланаркан.

— Ҳар хил гаплар...

— Бирортасини бўлсаям эслагин.

— Кеннеди ҳақида.

— Кеннеди?

— Жон Ф.Кеннеди ҳақида.

У бошини чайқаб, уф тортди.

— Ҳеч нарсани эслолмайман.

Машинадан чиқаётиб, у орқа тарафни кўрсатадиган ойнага индамай минг иенлик пулни суқиб кетди.

10

Даҳшатли жазирама эди. Қизиган ҳавода тухум пиширса бўларди.

Одатимга кўра, бутун тавдамни ташлаб «Жейзбар»нинг зил-замбил эшигини очдим ва кондиционер ҳавосидан ютдим. Тамаки тутуни, виски, қовурилган картошка, қўлтиқлар ва канализациянинг ўтириб қолган ҳидлари худди олмон ўрамасининг қатламларига ўхшаб батартиб қалашиб кетганди.

Одатдагидай, пештахтанинг бир четдаги бурчагига ўтирдим, деворга энгашдим ва одамларга кўз югуртирдим. Кўзга ғалати кўринадиган кийим-кечакда уч нафар француз денгизчиси, улар билан иккита аёл ва бир жуфт ёш-яланг бор, холос. Каламуш йўқ эди.

Пивога қўшиб гўштли сэндвич ва маккабодроқ буюрдим. Кейин Каламуш келгунча вақт ўтказиш учун китобни қўлга олдим.

Ўн дақиқалардан сўнг бемаъни ялтироқ либосда ўттиз ёшлардаги аёл кириб келди. Унинг дум-думалоқ кўкраклари иккита цитрус мевасини эслатарди. У мендан бир курси нарига ўтирди, хонага худди шу тарзда кўз югуртирди ва ўзига гимлет³ буюрди. Бир қултум ичиб, ўрнидан турди ва кишини эсдан оғдирадиган даражада узундан-узоқ телефонда гаплашди. Кейин сумкасини елкасига силкиб ташлаб олиб, ҳожатхонага қараб кетди. Қирқ дақиқа ичида бу уч марта такрорланди. Бир қултум «гимлет», узундан-узоқ телефонбозлик, сумкача, ҳожатхона.

Рўпарамда Жей пайдо бўлди.

— Ҳали кетингни яғир қилмадингми? — ачитиб сўради у. Гарчи хитойлик бўлсаям, бироқ япончада мендан анча яхшироқ гапирди.

Ҳожатхонадан учинчи марта қайтаётиб, аёл атрофига аланглади, ёнидаги курсига сирғалиб ўтирди ва паст овозда сўради:

— Кечирасиз, сизда майда топилмайдими?

Мен бошимни ирғадим, чўнтагимдаги бор чақани олиб, пештахтага тўқдим. Ўттизта ўн иенлик танга.

— Раҳмат. Катта ёрдам бердингиз. Барменнинг жонига тегиб ҳам кетдим — алмаштириб бер, алмаштириб бер...

— Сизга раҳмат, энди бу юкни кўтариб юрмайман.

У миннатдор қиёфада жилмайиб, эпчиллик билан чақаларни йиғиб олди-да, қўнғироқ қилиш учун югурди.

Китобни ёпдим. Жейдан телевизорни пештахтага қўйишни сўрадим ва пиво ичиб, тўғридан-тўғри олиб

³ «Гимлет» — лайма шарбатини қўшиб, асосан жин ва ароқдан тайёрланадиган коктейль.

кўрсатилаётган бейсбол ўйинини кўра бошладим. Ўйин жиддий эди. Биргина тўртинчи сетнинг ўзида иккита питчернинг олтига узатган тўпини қайтаришди, бунинг устига иккита хит биттадан очко келтирди. Майдондаги ўйинчилардан бири, шармандаликка чидай олмай, майсага ётиб қолди. Питчерларни алмаштиришаётганда реклама улаворишди. Кетма-кет олтига ролик кетди — пиво, суғурта, витаминлар, авиакомпания, картош-кали чипслар ва гигиена сочиқлари.

Хонимлар ёқтирмаган француз денгизчи қўлида пиво қуйилган стакан билан келиб орқамда тўхтади ва французчалаб нима кўраётганимни сўради.

— Бейсбол, — инглизчада жавоб қилдим.

— Бейсбол?

Икки офиз қилиб унга ўйин қоидаларни тушунтирдим. Мана бу эркак коптокчани отади, буниси уни таёқ билан уради; югуриб бир айланиб чиқсанг — очко оласан. Денгизчи беш дақиқача телевизорга бақрайиб қараб турди, реклама бошланганда эса мусиқали автоматда нега Жонни Холидейнинг пластинкаси йўқ, деб сўради.

— Машҳур эмас, — дедим мен.

— Француз қўшиқчиларидан ким машҳур?

— Адамо.

— У белгиялик.

— Унда Мишел Полнарефф.

— Merde.

Денгизчи ўзининг столига кетди.

Бешинчи сет бошланди ва аёл қайтиб келди.

— Раҳмат. Кел, мен сени бирор нарса билан меҳмон қилай.

— Э, нега, кераги йўқ...

— Қарзимни қайтармагунча тинчимайман — феълим шунақа.

Хушмуомала табассумни эплладим — шунчаки бош ирғаб қўя қолдим. У Жейни имлаб чақирди:

«Унга пиво, менга гимлет». Жей уч марта маъноли бош силкиди ва пештахта ортига ғойиб бўлди.

— Нима, келмаяптими?

— Ҳа, негадир...

— Аёл кишими?

— Эркак.

— Меники ҳам келмаяпти. Ўхшайди-а?

Иложсизликдан бош ирғадим.

— Қулоқ сол, мен неччига кирганга ўхшайман?

— Йигирма саккиз.

— Алдаяпсан.

— Йигирма олти.

У кулиб юборди.

— Менга фарқи йўқ. Сенингча қандай — эрга текканманми, йўқми?

— Агар топсам, менга нима тегади?

— Ўшанда кўрамиз.

— Эрга теккансан.

— Ҳа-а-а... Ярмини топдинг. Ўтган ой ажрашдим.

Сен бирор марта ажрашган аёл билан учрашганмисан?

— Йўқ. Лекин мен невралгияга дучор бўлган сизгир билан учрашганман.

— Қаерда?

— Университет лабораториясида. Биз беш киши бўлиб уни аудиторияга итаргилаб киритганмиз.

У хохолаб кулди.

— Сен талабамисан?

— Ҳа.

— Қачонлардир мен ҳам талаба бўлганман. Олтмишинчи йилларда. Яхши вақтлар эди...

— Қаерда?

У жавоб бермай қиқирлаб кулди-да, гимлетдан хўплади ва аниқ ниманидир эслаб, соатга қаради.

— Яна қўнғироқ қилиш керак. — У сумкачасини олиб ўрнидан турди.

Менинг саволим ҳавода қолди. Пивонинг ярмини ичиб, Жейни чақирдим ва харажатни тўладим.

- Қочишга қарор қилдингми? — деди у.
- Ҳа.
- Ўзингдан ёши катта аёлларни ёқтирмайсанми?
- Ёшнинг алоқаси йўқ. Ҳа, агар Каламуш пайдо бўлиб қолса, салом айт.

Мен бардан чиқаётганимда, аёл телефондаги гапини тугатиб, тўртинчи марта ҳожатхонага бораётганди.

Уйга қайтаётиб йўл бўйи қаердандир эшитган музикани ҳуштакда чалдим. Номи ҳеч ҳам эсимга тушмасди. Жуда эски нарса. Машина қирғоқда турарди ва тунги денгизга термилиб, барибир номини эслашга уриниб кўрдим.

«Микки-Маус клубининг қўшиғи» эди бу. Шундай сўзлар бор эди:

Мана, қандайин қувноқ,

Ўронимиз бор бизнинг.

Эм-ай-си-

кей-и-уай-

эм-оу-ю-эс-и!

Балки, чинданам яхши вақтлар бўлгандир.

11

Ёқл

Салом! Ҳаммангизга хайрли оқшом насиб этсин! Кайфиятлар қалай? Менинг кайфиятим чоғ. Шунақанги зўр кайфиятдаманки, ярмисини сизга улашсам дейман. «Эн-И-Би» радиоси гапиради. «Талабларга биноан оммабоп музика» дастури! Бугун шанба ва биз яна оқшом соат тўққизгача роппа-роса икки соат сиз билан биргамиз! Сиз бир дунё хилма-хил музикаларни тинглайсиз. Фамгин қўшиқлар, ўтмишни эслатувчи ва қувноқ ашулалар сизга ҳамроҳ бўлади. Эшитганда одамнинг рақс тушгиси келадиган, ҳатто эшитганда тупургиси ва қусгиси келадиган қўшиқларни ҳам тинглайсиз. Хуллас, турли-туман қў-

шиқлар! Бизга қўнғироқ қилинг. Рақамимизни биласиз. Фақат рақамларда чалкашманг. Ўнғайсиз аҳволга тушиб юрманг. Ёки аллақандай фалокатга дучор бўлманг. Эҳ, қовушмаяпти... Дарвоқе, биз бу ерда бир соатдан бери талабларингизни қабул қилаяпмиз. Ўнта телефон тинимсиз жиринглайди ва дам олишга бир дақиқа ҳам фурсат йўқ. Уларнинг қандай жиринглаётганини эшитишни хоҳлайсизми?..... Эшитдингизми? Даҳшат-а, тўғрими? Хуллас, бармоқларингиз қавариб кетгунча тинимсиз бизга қўнғироқ қилаверинг. Айтганча, ўтган ҳафта чунонам қўнғироқ қилдингизки, бу ерда биздаги тиқинларнинг бариси отилиб кетди. Лекин ҳозир ҳаммаси жойида. Биз кеча махсус сим арқон ётқиздик. Сим арқон эмас, нақд филнинг оёғи. Аввалгиси сим эмас, шунчаки косов эди. Яна қовушмади... Қисқаси, ақлдан озгунингизча бемалол қўнғироқ қилаверинг. Ҳатто студияда ҳамма ақлдан озган тақдирдаям барибир тиқинлар отилмайди. Келишдикми? Бугун кўчада яна ҳақиқий жазирама — келинг уни рок шовқинига бостирамиз! Бу мусиқа шунинг учун яратилган. Худди бизнинг офатижон қизларимиздай. О'кей, биринчи ашула! Буни жимгина эшитинг, зўр қўшиқ. Жазирамани унутамиз! Хуллас, Брук Бентон, «Жоржияда ёмғирли тун»!

ўчр

..... Уф-ф-ф..... Жазирама!..... Даҳшат!

.....Салқинроқ қилишнинг ҳеч иложи борми-кан?.....

.....Йўқ, бу дўзахнинг ўзгинаси..... Эй, бас қил, шундоқ ҳам терга ботганман.....

.....Яхши-яхши, буниси мазза.

..... Менга қара, бир нима ичгим келяпти!
Ким бўлса ҳам муздек кола беринглар. ....Нима!
Ҳожатхонага бориб келишга улгурмайманми? Сен
менинг қовуғимни билмайсан! Меники ҳамманинг
қовуғидан пеш.....

.....Раҳмат, Ми-тян, сен балосан..... Муздай-
гина!...

.....Очқични келтирмадингми?.....

.....Аҳмоқ! Нима, мен тишим билан очаманми?
..... Вой, ҳозир қўшиқ тугайди, улгурмайман! Аҳ-
моқона ҳазилларинги бас қил!..... **ОЧҚИЧ!!!**

.....Жин урсин!.....

ёқл

Ажойиб қўшиқ, шундай эмасми? Ҳақиқий му-
сиқа! Брук Бентон, «Ёмғирли Жоржия». Менингча,
ҳатто бир оз салқин бўлди. Дарвоқе, нима деб ўй-
лайсиз, бугун ҳарорат қандай? Ўттиз етти даража!
Ўттиз етти... Ҳатто ёзда ҳам бунчалик бўлмайди.
Печканинг ўзи! Қиз бола билан қучоқлашганинда
ҳам салқинроқ бўлади — бундай ўттиз етти даража-
да ёлғиз ўтиргандан кўра. Шу гапга ишонасизми? О
кей, гап сотишни бас қилайлик! Кейингисини қўя-
миз. «Кридекс Клизуотер Ривайвл» «Ёмғирни ким
тўхтатади?» қўшиғи билан. Кетдик, бейби!

ўчр

.....Эй, энди кераги йўқ. Микрофоннинг тир-
говчи билан очдим.....

....О-о-о-о.....Кайф!..... Қўрқма. Ҳиқичоқ
тутмайди. ....Хавотирланма.....

.....У ёқда бейсбол нима бўлаяпти? .....Айтмоқчи, уни бошқа каналдан узатишлари керак.....

.....Тўхта, бу нимаси? Радиостудияда битта-ям приёмник йўқми? Бунақа ишлар учун қамокқа ташлаш керак!.....

.....Тушундим. Бўлди. Қисқаси, кейингиси пиво бўлади. Фақат янаям муздайроқ.....

..... Вой, бошланяпти шекилли. Ҳозир ҳиқичоқ тутади..... Ҳиқ!.....

12

— Саккиздан чоракта ўтганда телефон қўнғироғи жиринглади.

Бу пайтда мен тўқима курсида ялпайиб ўтирганча пишлоқли крекери қисирлатиб чайнаб, устидан пиво ичаётгандим.

— Ҳой, салом. «Эн-И-Би» радиоси гапираяпти, «Талабларга биноан оммабоп мусиқа» эшиттириши. Ҳозир бизларни эшитаётганмидинг?

— Шошилиб бир қултум пиво билан оғзимга ёпишиб қолган крекери ювдим.

— Радио?

— Ҳа, радио. Цивилизация самараси..... Ҳиқ!..... Техник тафаккурнинг чўққиси. Музлатгичдан кичик, телевизордан арзон ва чангютгичдан мустаҳкамроқ. Ҳозир нима қилаётгандинг?

— Китоб ўқиётгандим...

— Хи-хи-хи!..... Зўр машғулот топибсан..... Радио эшитиш керак! Ўқиётганингда бутунлай ёлғиз қоласан. Тўғрими?

— Ҳа...

— Мана, айтайлик, спагеттининг қайнашини кутаяпсан, бу вақтда ўқиш мумкин. Тушундингми?

— А-ҳа.....

— Ҳа, майли..... Ҳиқ!..... Бу масалани тугатдик. Энди айт: сен бирор марта ҳиқичоғини енголмаётган бошловчини эшитганмисан?

— Йўқ.

— Демак, биринчи марта эшитаяпсан. Умуман, худди ҳозир радиоприёмниклар олдида ўтирганларга ўхшаб. Дарвоқе, нимага сенга эфирдан тўғридан-тўғри кўнғироқ қилаётганимни тушунаяпсанми ўзи?

— Йўқ.

— Гап бундай... Битта қиздан талабнома тушди..... ҳиқ!..... сен учун кўшиқ эшиттиришимизни сўраб. Кимлигини биласанми?

— Йўқ.

— Кўшиқ «Калифорния қизлари» деб номланади. «Бич Бойз» ижро этади. Эски кўшиқ. Хўш, энди тушундингми?

— Мен бир оз ўйладим ва билмайман дедим.

— Ҳим-м-м..... Қийин-а? Агар топсанг, сенга зўр футболка юборамиз. Эсла!

— Мен яна чираниб ўйладим. Бу сафар хотираминг узоқ пучмоқларидан ниманидир илинтиришга эришдим.

— Хўш?... «Калифорния қизлари», «Бич Бойз». Нима эсингга тушаяпти?

— Беш йиллар бурун синфдош қиздан шунақа пластинка олгандим.

— Синфдошинг ким бўлди?

— Ўқув саёҳатига чиққандик, кўзшишасини тушириб қўйганди. Мен топишга ёрдамлашдим — миннатдорчилик учун ўша қиз пластинкасини эшитишга берди.

— Хўш.... Кўзшишаси.... Ҳа, айтганча, пластинкани унга қайтаргандирсан?

— Йўқ, йўқотиб қўйдим....

— Э-э, шуям иш бўпти-ю! Худди шунақасини сотиб олиб бер. Қизларга бирор нарса бериш бошқа.... Ҳиқ!..... Олиш бошқа нарса! Тушундингми?

— Ҳа.

— Яхши. Беш йил бурун ўқув саёҳатида кўзшишасини тушириб қўйган қиз! Албатта, сиз ҳозир бизни эшитяпсиз! Ҳа, унинг исми нимайди?

Исмини айтдим.

— Хўш. У худди шундай пластинка сотиб олиб сизга бераман, деяпти. Жуда зўр, тўғрими? Айтмоқчи, неча ёшдасан?

— Йигирма бирда.

— Ажойиб давр! Талабамисан?

— Ҳа.

— ..... Ҳиқ!.....

— Нима?

— Мутахассислигинг нима деяпман!

— Биология.

— О-о-о.... Жониворларни яхши кўрасанми?

— Яхши кўраман.

— Нимасини яхши кўрасан?

— ..... Хўш, эҳтимол, улар кулмайди, шунинг учундир.

— Ана, холос!.. Ҳайвонлар кулмайдими?

— Ит ва отлар сал-пал кулади.

— Хо-хо... Қачон кулади?

— Хурсанд бўлганида.

Кўп йиллардан бери биринчи марта жаҳлим чиқа бошлади.

— Бундан чиқди..... ҳиқ!..... итдан қизиқчи чиқаркан-да?

— Сиздан чиқиши аниқ.

— Ха-ха-ха-ха!.....

13

«Калифорния қизлари»

Шарқий қирғоқ томонда

Пўрим қизлар жуда кўп.

Жанубдагилар эса бир уришда йиқитар!

Юришлари кинодагидай...

Ўрта фарб ҳам ёмонмас,
Фермаларда гўзаллар сероб,
Шимоллик қизлар эса — ўпишишга устадир,
Улар билан ҳеч совқотмайсан.

Бироқ Калифорния қизлари олдида уларга йўл
бўлсин!...

14

Футболка уч кундан кейин почта орқали келди.
Мана бунақа:

15

Эртаси куни эрталаб янги сарпони кийдим, у
баданимга ёқимли санчиларди, ва бандаргоҳ атро-
фида тентирагани кетдим. Йўлимда грампластинка-
лар сотиладиган кичкина дўконча учради, ичкарига
кирдим. Дўконда зоғ ҳам йўқ эди — фақат сотувчи
қиз пештахта ортида банкадан кола хўлаб зерик-
кан қиёфада чекларни текшираётди. Пластинка те-
рилган токчаларга қарадим ва кўққисдан қиз билан
танишлигимни пайқаб қолдим. Худди ўша, жимжи-
лоғи йўқ қиз — бир ҳафта олдин у Жейнинг бари-
даги ювиниш хонасида йиқилган эди.

— Салом! — дедим. У эсанкираганча менга, ке-
йин кўйлагимга қаради ва коланинг қолганини ичиб
тугатди.

— Бу ерда ишлашимни қандай билдинг?

— Бу шунчаки тасодиф. Пластинка сотиб олишга кирувдим.

— Қанақа?

— «Бич Бойз». «Калифорния қизлари»ни.

У менга шубҳали қараганча ўрнидан турди, токча тарафга уч қадам ташлади ва яхшилаб ўргатилган кучукдай, пластинка билан қайтди.

— Мана бу бўладими?

Бошимни ирғадим-да, қўлимни чўнтагимдан чиқармай дўконни кўздан кечирдим.

— Яна Бетховенни. Учинчи фортепиано концерти.

У иккита пластинка келтирди.

— Кимнинг ижросида, Глен Гулднингми ёки Бак-хаузнингми?

— Глен Гулднинг.

У пластинкани пештахтага қўйди ва бошқасини қайтариб олиб кетди.

— Яна нима?

— Майлз Девисники. «Чит кўйлакли қиз» бор пластинкаси.

Бу сафар у узоқроқ қидирди — лекин яна топди.

— Яна нима?

— Бўлди, шекилли. Раҳмат.

У пештахтага учта пластинкани терди.

— Буларнинг ҳаммасини эшитасанми?

— Йўқ, булар совға учун.

— Феълинг кенг экан.

— Шундай туюлади...

У ўнғайсизлангандай елкасини учирди ва нархини айтди, 555 иен. Пулни тўлаб, пластинка солинган халтани қўлга олдим.

— Буни қара-я... Сен баҳона бугун тушгача учта пластинка сотдим.

— Ажойиб.

У «уҳ» тортди, пештахта ортига ўтириб, чекларнинг бошқа бир дастасини қўлига олди.

- Сен бу ерда доим бир ўзинг ўтирасанми?
- Яна битта қиз бор. Ҳозир тушликда.
- Сен-чи?
- У қайтса мени алмаштиради.

Чўнтагимдан сигарет чиқариб тутатдим ва чекиб унинг ишини кузатдим.

— Менга қара, балки бирга тушлик қилармиз? У чеклардан кўзини узиб, бош чайқади:

- Бир ўзим тушлик қилишни яхши кўраман.
- Мен ҳам.
- Сен ҳамми?

У қовоғини уйди, чекларни нарироқ суриб граммофонга «Харперз Бизарр»нинг охирги пластинкасини қўйди.

- Нимага энди сен мени таклиф қилиб қолдинг?
- Ҳар замонда анъанани бузиб туриш керак.
- Ўзинг бузавер. Менга тиркалганинг етар.

У бир даста чекни ёнига сурди ва яна ишга киришди.

Мен бош ирғадим.

— Сенга айтувдим шекилли — сен ярамассан, — деди у. Кейин лабини қисди ва тўрт бармоғини бир даста чекнинг гирдидан шитирлатганча юргизди.

16

«Жейз бар»га кирганимда Каламуш пештахтага тирсагини тираб, хўмрайган алпозда Генри Жеймсининг қалинлиги телефон китобидай романини ўқиётганди.

— Қизиқми?

Каламуш китобдан кўзини узди ва бош чайқади.

— Унчамас. Гарчи мен ҳозир фақат ўқишга берилгандай кўринсам-да. Ўша суҳбатдан кейин. «Ночор ҳақиқатдан кўра мен чиройли ёлғонни афзал кўраман». Шунақасини эшитганмисан?

— Йўқ.

— Роже Вадим. Франциялик кинорежиссёр. Мана яна: «Ривожланган интеллект қарама-қарши тушунчаларни бир пайтда ўзига қамраб оладиган фаолиятдан иборат».

— Буниси кимники?

— Эсимда йўқ. Лекин ҳақиқатга ўхшайди, а?

— Ўхшамайди.

— Нега?

— Хўп, мана айтайлик, оқшом соат учда оч-ночор уйғонасан-да, музлатгични титкилайсан — ҳеч вақо йўқ. Шунда ривожланган интеллектинг билан нима ҳам қила олардинг?

Каламуш бир оз ўйланиб турди ва хохолаб кулиб юборди. Мен Жейни чақириб, пиво билан қовурилган картошка буюрдим. Кейин пластинка солинган халтани олиб, Каламушга топширдим.

— Бу нима?

— Туғилган кунга совға.

— Меники бир ойдан кейин.

— Бир ойдан кейин мен бўлмайман.

Халтани қўлида ушлаб, Каламуш ўйланиб қолди.

— Йўғ-э... Эсизгина, ўрнинг билинади. — У пакетни очди ва бир муддат пластинкага қараб қолди.

— Бетховен. Оркестр билан ижро этиладиган фортепиано учун учинчи концерт. Глен Гулд, Леонард Бернстайн. Ҳм-м-м... Мен буни эшитмаганман. Сен-чи?

— Мен ҳам.

— Хўп, раҳмат... Умуман айтганда, мен жуда хурсандман.

17

Уни уч кун қидирдим. Менга «Бич Бойз» пластинкасини берган қизалоқни.

Мактаб маъмуриятига учраб, битирувчилар рўйхатини сўрадим ва унинг телефон рақамини топдим.

Лекин тушиб бўлмади — автомат бундай рақам энди ҳақиқий эмас, деб жавоб қилди. Маълумот бюросига қўнғироқ қилдим — алоқачи қиз беш дақиқача унинг исмини қидирди, кейин бунақа исм китобларда йўқ эканини айтди. «Бунақа исм» — бу менга ёқди. Миннатдорчилик билдириб, трубкани илдим.

Эртаси куни собиқ синфдошларига сим қоқиб, у ҳақида бирор нарса биласизларми, деб суриштирдим. Ҳеч ким ҳеч нарса билмади, кўпчилиги эса умуман бундай қиз бўлганини эслай олишмади ҳам. Уларнинг охиргиси мен билан гаплашиш истаги йўқлигини айтди ва трубкани илиб қўяқолди. Нега бундай қилганига ҳатто ақлим етмайди.

Учинчи кун мен яна мактабга бордим ва битирувдан кейин унинг қаерга ўқишга кирганини суриштириб билдим. Чет жойдаги бир харобгина аёллар олий ўқув юртининг инглиз тили бўлимига кирган экан. Ўша ёққа қўнғироқ қилиб, ўзимни «Маккормик» салат зираворини сотиш бўйича вакил деб таништирдим: анкета сўрови учун менга шу қиз керак эди, унинг манзили билан телефонини айтиб юборолмайсизми? Кечирасиз, албатта, лекин бу иш жуда муҳим, дедим. Қидириб кўрамиз, — дейишди менга, — ўн беш дақиқалардан кейин қайта қўнғироқ қилинг. Бир банка пиво ичдим ва қайта қўнғироқ қилдим. Шу йилнинг мартада талабалар сафидан чиқаришни сўраб ариза берганини менга маълум қилишди. Касаллиги туфайли. Қанақа касалик? — У алақачон тузалгандир? — Салат ея оладими? — Бутунлай кетди, академик таътилгамасми? — бу саволларнинг ҳаммасига мен жавоб ололмадим.

— Менга эски манзили ҳам бўлаверади, — дедим.
— Балки қидириб кўрарсиз?

Эски манзилини топишди — ўқув юрти яқинидаги пансион. Ўша ёққа қўнғироқ қилдим. Овозига қараганда, комендант жавоб қилди. Ёзда жўнаб кетган, қаёққа — билмайман, — тўнғиллади у ва трубкани

ташлаб қўйди. «Билишни ҳам хоҳламайман», демоқчи бўлгани аниқ.

Уни топиш умидидаги энг сўнгги ришта шундай узилди.

Уйга қайтдим, пиво банкасини очиб, «Калифорния қизлари»ни эшита бошладим.

18

— Телефон жиринглаб қолди.

Оромкурсида кўлимда очик китоб билан мудраб ўтиргандим. Ҳозиргина қисқа жала ёғиб ўтди — боғдаги дарахтлар ивиб кетди. Ёмғирдан кейин қуруқ, денгиз ҳиди анқиган шамол эсди. Айвонда тувакчадаги ўсимликларнинг барглари титради, уларнинг кетидан парда титради.

— Алло, — аёл овози эшитилди. Худди биров мўртгина стаканни қийшайиб турган столга авайлаб қўйгандай. — Мени эслайсанми?

Ўзимни бир оз ўйланган кўйга солдим.

— Пластинкалар қандай? Сотиляптими?

— Э, унчаликмас... Касод... Ҳеч ким пластинка эшитмаяпти.

— Ҳа.

У тирноқлари билан трубкани чертди.

— Телефонингни топгунимча жинни бўлиб қолишимга сал қолди.

— Йўғ-э?..

— «Жейз-бар»дан сўрадим. Бармен сенинг дўстингдан сўради. Баланд бўйли, сал ғалати роқ. Мольерни ўқиётганди.

— Тушунарли.

Жимлик.

— Сени ҳамма қаёққа йўқолди, деб сўраётганди. Бир ҳафтадан бери келмаяпсан, улар: касал бўлиб қолгандир, деб ўйлашмаяпти.

- Мени шунчалик яхши кўришларини билмасдим...
- Сен мендан хафамисан?
- Нега?
- Сенга бўлмагур гапларни айтиб юбордим. Кечирим сўрамоқчийдим.
- Мен учун қайгурма. Бироқ, агар бу сени шунчалик безовта қилаётган бўлса, унда кел, боғда каптарларга бирга овқат берайлик?
- У хўрсинди, сигарет ёққичнинг шиқиллаганини эшитдим. Орқа тарафда Боб Дилан куйларди «Нэшвиллдаги уфқ»ни. Дўкондан қўнғироқ қилаётган бўлса керак.
- Сирасини айтганда, гап сенда эмас. Шунчаки мен бунақа гапирмаслигим керак эди, – шошиб-пишиб деди у.
- Ўзингга нисбатан қаттиққўл экансан.
- Э, ҳар ҳолда, шундай бўлишга ҳаракат қиламан. У жимиб қолди.
- Бугун учраша оламизми?
- Бўпти.
- «Жейз бар»да, кечқурун саккизда.
- Яхши.
- Мен шунчаки... ноқулай аҳволга тушиб қолдим.
- Тушунаман.
- Раҳмат.
- У трубкани илди.

19

Менинг ёшим йигирма бирда. Бу ҳақда узоқ гапириш мумкин.

Ҳали ёшман, лекин аввал ёшроқ эдим. Агар ёқмаса, якшанба тонгини кутиш ва «Эмпайр-Стейт-Билдинг» томидан сакраш мумкин.

Буюк Турғунлик даври ҳақидаги бир эски кинода шундай ҳазилни эшитгандим:

«Эмпайр-Стейт-Билдинг тагидан ўтаётган чоғимда доим соябонни очаман. Тепадан одам тўкилгани-тўкилган».

— Мен йигирма бирдаман ва ҳали ўлмоқчимасман. Учта қиз билан ётиб кўрганман.

Биринчиси мен билан бир синфда ўқирди. Биз ўн етти ёшда эдик ва бир-биримизни севамиз, деган қарорга келдик. Кечга яқин ўрмоннинг ичкарасига кирдик: у жигарранг туфлисини, оқ пайпоқ, оч яшил кўйлагини ва ўзига лойиқ келмаслиги кўриниб турган ғалати ич кийимини ечди. Кейин, бир оз каловланиб — соатини ечди. Ва биз «Асахи Симбун»нинг якшанба сони устида қучоқлашдик.

Мактаб тугаганидан кейин қандайдир икки ой ичида биз қўққисдан ажралишдик. Сабаби ёдимда йўқ, бу шунақа сабаб эдики, эсда ҳам қолмайди. Ўшандан бери у билан бирор марта ҳам учрашмадим. Баъзан уйқум қочганда ёдимга тушади — вассалом.

Иккинчи қиз дарвиштабиат эди. Ўн олти ёшли, ҳамёнида сариқ чақасиз, бошида капаси йўқ, устига устак кўкраги пачоқ — кўзлари, аксинча, маъноли ва чиройли эди. Мен уни «Синдзюку» метро бекати ёнида, атрофдаги ҳаракатни тўхтатиб қўйган кучли намоёиш авжига чиққан пайтда учратдим.

— Бу ерда сўррайиб турсанг, полиция ушлаб олиб кетади, — дедим унга. У беркитилган ров устунлари орасида чўққайиб ўтирганча ахлат қутисидан олган спорт газетасини ўқиётганди.

— Майли, олиб кетишсин, — деди у. — У ёқда боқишади.

— Сени қара-ю!

— Ўрганиб кетганман.

Мен сигарет тутатдим ва унга ҳам таклиф қилдим. Ёш оқизувчи газ кўзни ачиштирарди.

— Бугун овқат еганмисан?

— Эрталаб...

— Менга қара, сени овқатлантираман. Кетдик чиқиш томонга.

— Қанақасига сен мени овқатлантирасан?

— Ҳа энди... — Нима деб жавоб қилишни билмасдим, лекин уни ровдан тортиб олиб, беркитилган кўча орқали Мэдзиро томонга олиб кетдим.

Бу ҳаддан ташқари камгап қиз уйимда бир ҳафтача яшади. Ҳар куни тушга яқин уйғонар, нимадир ер, чекар, китоб варақлар, телевизорга бақраяр, баъзан ҳафсаласи бўлиб-бўлмай мен билан жинсий яқинликда бўларди. Унинг бор нарсаси — оқ бўз сўмқаси-ю, унинг ичидаги иккита кўйлак, жинси, уч жуфт кир ич кийим ва бир сиқим дока эди.

— Сен қаердансан? — сўрадим бир сафар ундан.

— Э, сен билмайсан, — берган жавоби шу бўлди.

Бир куни дўкондан озик-овқат солинган халта кўтариб қайтдим, уйда унинг изи ҳам қолмабди. Оқ сумқаси ҳам кўринмади. Яна айрим лаш-лушлари ҳам. Стол устида бир сиқим танга, тамаки қутиси ва ювилган футболкам ётарди. Яна қоғоз парчасига тирнаб ёзилган хат. Битта сўздан иборат: «ифлос». Мен ҳақимда деб қўрқаман.

Учинчи хушторим француз бўлимининг талабаси билан университет кутубхонасида танишдим. Кейинги йили баҳорги таътил пайтида теннис корти ёнидаги сўлиган дарахтзорда у ўзини осди. Мурдани кейинги семестр бошланганида кўриб қолишди, шунгача у роппа-роса икки ҳафта шамолда тебраниб турган. Энди, қоронғи тушганда, ҳеч ким дарахтзорга яқин йўламайди.

20

У «Жейз-бар» пештахтаси ортида ноқулай алпозда ўтирар ва чўпни ликиллашиб жинжер-эл қуйилган стакан тубидаги муз қолдиқларини чайқаларди.

— Келмайсан деб ўйлай бошловдим, — енгил тортиб хўрсинди ёнига ўтирганимда.

— Ахир ваъда бергандим-ку. Шунчаки, ишлар билан ушланиб қолдим.

— Қанақа ишлар?

— Пойабзал. Пойабзал тозаладим.

— Мана буними? — У шубҳаланиб оёқ кийимига кўз қирини ташлади.

— Ҳа йўқ, отамнинг пойабзалини! Оиламизда шунақа анъана бор. Фарзандлар отанинг оёқ кийимини тозалашлари шарт.

— Нима учун?

— Ҳа энди... Пойабзал — бу ахир бир тимсол. Тасаввур қил: отам, маҳкумга ўхшаб, ҳар куни кечқурун саккизда уйга қайтади. Мен унинг пойабзалини тозалайман, кейин кўнглим хотиржам бўлиб, пиво ичишга кетаман.

— Яхши анъана...

— Йўғ-э?

— Ҳа-да! Отани ҳурмат қилиш керак-ку.

— Мен жуда ҳурмат қиламан. Иккита оёғи борлиги учун, холос.

У «пиқ» этиб кулиб юборди.

— Ажойиб оиланг бор экан.

— Нимасини айтасан... Пулни ҳисобга олмаганда, шунақа ажойибки, йиғлаб юборгинг келади.

У чўп билан стакан тубини чайқалашни давом этарди.

— Менинг оилам ундан-да камбағал эди.

— Сен қаердан биласан ким кўпроқ камбағаллигини?

— Ҳидидан. Бой бойга боқади, сув сойга оқади.

Жей бир шиша пиво келтирди, мен ўзимга қўйдим.

— Ота-онанг қаерда яшашади?

— Айтишни хоҳламайман.

— Нега?

— Одобли одамлар бошқаларга уйида нима бўлаётганини айтишни ёмон кўришади.

— Сен одобли одаммисан?

У ўн беш сонияча ўйлади.

— Шундай бўлишни хоҳлардим. Жиддий айтганда. Ким ҳам хоҳламасди?

— Йўқ, барибир айт.

— Нега?

— Биринчидан, бу ҳақда барибир кимгадир гапиришинг керак, иккинчидан эса, мен ҳеч кимга айтмайман.

У жилмайди, чеқди ва пештахтадаги ёғоч толаларига миқ этмай термилганча оғзидан уч марта тутун чиқарди.

— Отам беш йил аввал миясидаги шишдан ўлди. Ропша-роса икки йил азоб чеқди, даҳшат. Бор пулимизни ишлатдик, ҳаммасини. Устига устак, шу қадар абгор бўлдикки, оқибатда оила бузилиб кетди. Бу аслида оддий ҳол.

Мен бош ирғадим.

— Онанг-чи?

— Қаердадир яшайди. Янги йил арафасида табрик хати юборади.

— Уни яхши кўрмайсан, шекилли?

— Шунақа, шекилли...

— Ака-сингилларинг-чи?

— Битта синглим бор. Эгизакмиз.

— Хўш, у қаерда?

— Бу ердан ўттиз минг ёруғлик йили нарида.

У асабий кулди ва стаканини четга қўйди.

— Нега оилам ҳақида бўлмағур гапларни айтаяпман ўзи? Юрак сиқилиб кетади бу гаплардан ҳатто.

— Ҳечқиси йўқ, қўявер. Ҳар қандай одамдаям шунга ўхшаш дарди бўлади.

— Сендаям борми?

— Мендаям. Баъзан яхши кўрган ўйинчоғимни кучоқлайману йиғлайман...

— Яхши кўрган ўйинчоғинг қанақа?

— Соқол олганда сурадиган крем.

Бу гапдан у энди қувнаб кулди. Бир неча йилдан бери шундай кулмаган бўлса керак.

— Менга қара, — дедим, — нега сен алақандай шарбат ичиб ўтирибсан? Ичкиликни ташладингми?

— Ҳм, умуман айтганда, бутун ичиш ниятим йўқ эди... Ҳай майли, кўндирдинг.

— Ҳўш, нима ичасан?

— Оқ вино, фақат совуқроғидан.

Жейни чақириб, яна пиво ва оқ вино буюрдим.

— Эгизагинг ёнингда бўлганда ўзингни қандай ҳис қиласан?

— Ғалати ҳиссиёт. Бир хил қиёфа, тенг тақсимланган ақл, бир хил ўлчамдаги сийнабанд... Бадга уради.

— Сизларни кўп адаштиришганми?

— Кўп. Саккиз ёшгача. Кейин менда тўққизта бармоқ қолди ва бизни бошқа ҳеч ким адаштиради.

У худди концертга ҳозирланган пианиночидай диққат ва эҳтиёткорлик билан қўлларини ёнма-ён қўйди. Чап қўлини олдим, ёруғга тутдим ва эътибор бериб қарадим. Кичкина қўл, коктейлли стакандай совуқ. Ундаги тўрт бармоқ чиройли — худди туғилганида улар тўртта бўлгандай. Бунақа табиийлик мўъжизадай туюларди. Ҳар ҳолда, олтита бармоқ анча ишонарсиз кўринса керак.

— Саккиз ёшимда жимжилоғимни чангютгичнинг моторига тикқанман. Шу ондаёқ узиб олган.

— Ҳозир у қаерда?

— Ким?

— Жимжилоқ.

— Эсимда йўқ. — У кулиб юборди. — Менга ҳали бунақа савол беришмагани, сен биринчисан.

— Жимжилоқ йўқлиги безовта қилмайдими?

— Агар қўлқоп кийсам — безовта қилади.
 — Шу, холосми?
 У бош чайқади.
 — Умуман безовта қилмайди деб бўлмайди. Лекин бўйни йўғон ёки оёғини жун босганларчаликмас.
 Мен бош ирғадим.
 — Сен нима билан шуғуланасан? — сўради у.
 — Университетда ўқийман. Токиода.
 — Таътилга келдингми?
 — Ҳа.
 — Нимани ўрганяпсан?
 — Табиатшуносликни. Ҳайвонларни яхши кўраман.
 — Мен ҳам яхши кўраман.
 Пивони ичиб бўлиб, картошкали чипсдан бир сиқим олдим.

— Мана, биласанми... Бхагалпурда донғи кетган қоплон бўлган — уч йилда у уч юз эликта ҳиндини еган.

— Йўғ-э?

— Кейин «қоплонлар кушандаси» лақабли инглиз полковниги Жим Корбетт саккиз йил ичида, буни ҳам кўшиб ҳисоблаганда, бир юз йигирма бешта қоплон ва йўлбарсни отган. Сен барибир ҳайвонларни яхши кўраверасанми?

У сигаретни ўчирди, винони ичиб бўлиб, менга завқ билан қаради.

— Йўқ, сен бошқачасан!

21

Учинчи маъшуқамнинг ўлиmidан икки ҳафта ўтгач, Жюль Мишленинг «Жодугар»ини⁴ ўқидим. Зўр китоб. Унда шундай жойи бор эди:

⁴ Жюль Мишле (1798-1874) — француз тарихчиси, кўп жилдли «Франция тарихи» муаллифи. «Жодугар» (1862) китобида черков томонидан жодугарлиги учун таъқибга олинган аёлларни ҳимоя қилиб чиққан.

«Бош судья Реми Лоренский саккиз юз нафар жодугарни оловга ташлаган эди ва ўзининг кўрқитиш сиёсати билан жуда ғурурланарди. Бир сафар у шундай деган: Мен ўзимнинг адолатпарварлигим билан шунчалик машҳурманки, шу кунларда қўлга туширилган ўн олти асира жаллодни кутмасдан ўзларини осишди».

«Ўзимнинг адолатпарварлигим билан машҳурман»... Анчайин ҳайратланарли!

22

Телефон жиринглади.

Мен жиддий машғулотдан узила олмасдим: бассейнда офтобда куйиб қизариб кетган юзимга махсус мой суртаётгандим. Ўнинчи бор жиринглагандагина юзимдан пахта доғларини ғалвирчага сидириб ташлаб, курсидан қўзғалдим ва трубкани олдим.

— Салом, бу мен.

— Салом.

— Ҳозир нима қилаётгандинг?

— Ҳеч нима.

Буткул юзим ёнарди; бўйнимда осиглиқ сочиқ билан юзимни артдим.

— Кечаги ўтириш учун раҳмат. Анчадан буён бунақа дам олмагандим.

— Бу яхши.

— М-м-м... Гўштни яхши кўрасанми?

— Яхши кўраман.

— Мен жуда кўп димлабман, ўзим бир ҳафтадаям еб тугатолмайман. Ёрдамлашасанми?

— Нега энди ёрдамлашмас эканман.

— Унда бир соатдан кейин кел. Агар кечиксанг, ҳаммасини тўкинди пақирга ташлаб юбораман. Тўшундингми?

— Ҳа.

— Кутишни ёмон кўраман-да.

У трубкани қўйиб қўйди, ҳатто оғзимни очишимга ҳам имкон бермади.

Диванга ағанадим ва ўн дақиқача шифтга қараб радиодан хит-парадни эшитдим. Кейин душга тушиб, соқолни тозалаб қиртишладим. Ҳозиргина кимёвий тозалашдан келтирилган бермуд ва кўйлагимни кийдим. Ажойиб шом палласи эди. Кун ботишини завқланиб томоша қилиб, денгиз қирғоғини ёқалаб юрдим, катта йўлга чиқиладиган жойга етганда эса икки шиша совутилган вино билан бир қути сигарет сотиб олдим.

У столни бўшатиб, идишларни жой-жойга қўйгунича, мен меваларга ишлатиладиган пичоқ билан шишани очдим. Хонани димланган гўштнинг иссиқ буғи қоплади.

— Ҳатто ўйламовдим бунча иссиқ бўлади деб. Дўзахнинг ўзи-я...

— Дўзахда иссиқроқ.

— Нима, у ёқда бўлганмисан?

— Одамлар айтишади. У ер миянг қайнайдиган даражада қизиб кетганда сени салқинроқ жойга ўтказишади. сал четроққа чиқасан — кейин яна жазирамага.

— Саунадагидай.

— Айнан. Лекин шундайлар ҳам борки, уларни ортига қайтаришмайди, чунки улар энди ақдан озиб бўлишган.

— Уларни нима қилишади?

— Жаннатга жўнатишади. Девор оқлашга. Жаннатда, ахир, деворлар оппоқ бўлиши керак-да. Салпал доғ тегсаям, тамом, тартибсизлик. Бу, ахир, жаннат! Шунинг учун ҳам улар эрталабдан кечгача, кечкирдагидан ўпкасигача чириб, девор оқлашади.

У бошқа савол бермади. Мен шишанинг ичида сузиб юрган тикин бурдаларини илдириб олдим ва стаканларга вино қуйдим.

— Совуқ вино — қайноқ юрак, — деди у қадах сўзи ўрнига.

— Бу гап қаердан?

— Рекламадан. Совуқ вино — қайноқ юрак. Кўзинг тушмаганми?

— Йўқ.

— Телевизор кўрмайсанми?

— Камдан-кам. Олдинлари кўп кўрардим. Ҳаммасидан ҳам Лэсси ҳақидаги кино ёқарди. Энг биринчи ит ўйнаган пайтда.

— Ҳа, айтганча, сен ҳайвонларни яхши кўрасан-ку.

— Ҳа.

— Агар вақтим бўлганида мен эрталабдан кечгача кўрардим. Нима кўрсатса ҳаммасини. Мана, масалан, кеча табиатшунос билан кимёгарнинг баҳсини кўрсатишди. Кўрмадингми?

— Йўқ.

— У винодан хўплади ва эслаётгандай бошини чайқади.

— У ерда пастер ҳақида гап кетди. у илмий интуиция кучига эга бўлган.

— Илмий интуиция кучига?

— Э, қисқаси... Олимлар одатда шундай муҳокама қилишади: а вга тенг, в бўлса сга, демак, а сга тенг. Мана, шуни исботлаш талаб этилганди. Тўғрими?

Мен бошимни ирғадим.

— Пастер эса унақа бўлмаган. Унинг бошида фақат а сга тенг деган фикр бўлган, холос. Ҳеч қандай исботларсиз. Унинг ҳақлигини тарих кўрсатди. У ўзининг умри давомида сон-саноксиз жуда қимматли кашфиётлар қилди.

— Ҳа, тўғри, чечакка қарши эмлашлар...

У стаканни столга қўйиб, менга гарангсиб қаради.

— Чечакка қарши эмдорилар — бу женнерники! Университетга қандай қилиб киргансан ўзи?

— Ҳа, эсимга тушди: антителилар! Ва паст ҳароратли тозалаш.

— Тўғри.

У тишларини кўрсатмай, фолибона кулди. Винони ичиб тутатиб, ўзига яна қуйди.

— Мунозарада бу қобилиятни илмий интуиция деб аташди. Сенда шунақа борми?

— Мутлақо йўқ.

— Агар бўлганда-чи?

— Бўлганда, балки бирор нарсага асқотарди. Мисол учун, қиз билан ётганинда нафи тегиши мумкин.

У кулиб юборди ва ошхонага чиқиб кетди. Димланган гўшт солинган кострюл, салат солинган ликопча ва тўғралган бўлканон кўтариб қайтиб келди. Ланг очилган деразадан, ниҳоят, салқин шабада эсди.

Биз пластинканинг жўрлигида шошмасдан овқатланишга киришдик. У, асосан, университет ва Токиодаги ҳаёт ҳақида саволлар берди. Сухбат унчалик сермазмун чиқмаётганди. Мушуклар устида қилинган тажрибалар тўғрисида («нима деяпсан, биз уларни ўлдирмаймиз! Бу психологик тажрибалар!» — дея алдадим мен, гарчи икки ойда ўттиз олтита мушук ва мушукваччаларнинг жонини олган бўлсам-да), намойиш ва иш ташлашлар ҳақида гурунглашардик... полициячи уриб синдирган тиш кўрсатилди.

— Ундан ўчингни олишни хоҳламайсанми? — сўради у.

— Шу етмай турувди...

— Нега? Сенинг ўрнингда бўлганимда уни излаб топиб, ҳамма тишини болқача билан қоқиб ташлаган бўлардим.

— Биринчидан, мен — бу менман. Иккинчидан, бу алақачонги иш. Учинчидан эса, уларнинг ҳаммасининг башараси бир хил — уни мен қандай топаман?

— Демак, маъни йўқ экан-да?

— Ниманинг маъниси?

— Нега сенинг тишингни уриб синдирганининг.

— Демак, йўқ экан.

У ҳафсаласи пир бўлиб ғўлдиради ва бир бўлак гўштни оғзига ташлаб юборди. Қаҳва ичиб бўлингач, тор ошхонада идиш-товоқларни ювдик, кейин столга қайтиб ўтириб, «modern jazz quartet»нинг қўшиғини эшитиб чекдик.

Унинг устида кенг калта шим ва ичидан сийналарининг тугмаси аниқ-тиниқ кўриниб турган юпқа матодан тикилган кўйлак бор эди. Устига устак бир неча марта стол остида оёқларимиз тўқнашди — ва мен баттар қизардим.

— Овқат қалай? Ёқдими?

— Жуда.

У пастки лабини хиёл тишлади.

— Нега сўрамагунча ўзинг бир нарса демайсан?

— Ҳа, негадир... одат... Энг муҳим гапни айтишни доим унутаман.

— Сенга маслаҳат берсам майлими?

— Бера қол.

— Бунақа одатдан қутулиш керак. У сенга қимматга тушиши мумкин.

— Ҳа, эҳтимол. Лекин бу худди ахлатхонадан олинган машинадай: бир жойини тузатсанг, бошқа нобоп жойи кўзга тушади.

У кулиб юборди ва бошқа пластинкани қўйди — энди Марвин Гэй куйлай бошлади. Соат миллари саккизга яқинлашиб қолганди.

— Пойабзаллар қандай — Бугун тозаламасаям бўладими?

— Ухлашдан олдин тозалайман. Тишларимниям бир йўла.

Гаплаша туриб, у столга озқин тирсақларини тиради, қўлларига иягини қулайроқ қилиб қўйди-да менга тикилди. Бу ғашимга тегарди. Кўзимни олиб

қочиш учун чека бошладим, бир неча марта қизиқ-сингандай деразага нигоҳ ташладим — лекин, афтидан, қилиғим фақат кулгини қистарди.

— Мана энди ишонса бўлади, — деди у.

— Нимага?

— Ўшанда сен мени ҳеч нарса қилмаганингга.

— Нега сен бундай деб ўйлаяпсан?

— Айтайми?

— Керакмас.

— Сизгандим, шундай дейишингни. — У ҳиринглади, менга вино қуйди ва туйқус эсига нимадир тушгандай, дераза ортидаги қоронқуликка қаради.

— Мен баъзан ҳеч кимга халақит бермай яшаш қандай яхши, деб ўйлайман! Сенинг-ча, бунинг иложи бормикан?

— Билмайманам...

— Айт-чи: мен сенга халақит бермаяпманми?

— Мутлақо.

— Ҳозир, деяпман мен.

— Ҳа-да, ҳозир.

У тортинибгина стол устидан қўлини узатди, менинг қўлимни ушлади ва бир муддат тутиб туриб, кейин қўйиб юборди.

— Эртага кетаяпман.

— Қаёққа?

— Ҳали бир қарорга келганим йўқ. Бирор тинч ва салқин жойга кетмоқчиман. Бир ҳафтага.

Мен бошимни ирғадим.

— Келишим билан қўнғироқ қиламан.

***

Машинани уйга ҳайдаб борарканман, беихтиёр биринчи учрашувимни эсладим. Етти йил бурунги. Учрашувнинг бошидан охиригача мен гўё унга айнан битта саволни беравергандайман: «Зерикмаяпсанми?»

Биз бош ролда Элвис Пресли ўйнаган кинони кўрдик. Унда шунақа сўзлар айтиладиган кўшиқ бор эди:

Биз аразлашгандик,
 Ва мен мактуб юбордим.
 Кечирим сўрадим,
 Лекин етиб бормади.
 Қайтиб келди,
 Ортга қайтди.
 Манзил ноаниқ,
 Олувчи нотайин.

Вақт ҳаддан ташқари тез оқаётир.

23

Мен бирга ётган учинчи қизча аъзойимни «raison d'etre» деб атарди. «Ҳаёт мазмуни».

* * *

Бир пайтлар инсоннинг *raison d'etre*си ҳақида чоғроқ бир эссе ёзмоқчи бўлгандим. Ёзишга ёзмадим-у, лекин ўйлаб юрган вақтларимда ўзимга ажойиб — Дунёдаги ҳамма нарсани сон қийматига кўчиришдек одат орттирдим. Бу одат саккиз ойча мени банд этди. Электр поездда кетаётганимда йўловчиларни санаб чиқардим. Зинадан юрсам — поғоналарини санардим. Қиладиган ҳеч ишим қолмаганда томиримнинг уришини ўлчардим. Ёзувларимга қараганда, бу вақт ичида — айнан 1969 йилнинг ўн бешинчи августидан кейинги йилнинг учинчи апрелигача — мен 358 та маърузага кирганман. 54 марта жинсий алоқа қилганман ва 6921 дона сигарет чекканман.

Ўша пайтлар мен чиндан ҳам бундай сон қийматлари одамларга бир нималар ҳақида хабар бериши

мумкин, деб ўйлардим. Модомики, одамлар хабардор бўладиган «бир нималар» бор экан, демак, ўз-ўзидан аёнки, мен ҳам мавжудман! Лекин маълум бўлдики, аслида одамларнинг мен чеккан сигаретлар ёки мен оёқ босиб чиққан поғоналар сони билан зиғирча ишлари йўқ экан. Ҳатто аъзоимнинг ўлчами билан ҳам уларнинг иши йўқ. Шу кўйи мен ўзимнинг raison d'êtreмни кўздан қочирдим ва бутунлай ёлғиз қолдим.

* * *

Унинг ўлими ҳақида эшитиб, 6922-сигаретни чекдим.

24

Ўша оқшом Каламуш бир томчиям пиво ичмади. Хавотирли аломат. Пиво ўрнига у бир ўтиришда беш ҳисса муз солинган вискини сипқарди.

Биз нимқоронғи узоқ бурчақдаги пинболда вақт ўтказдик. Маълум миқдор майда пул эвазига бу дардисар матоҳ анчагина вақтни ейди. Аммо Каламуш ҳамма нарсага жиддий қарарди. Дарвоқе, менинг олти ўйиндаги иккита ғалабам қарийб мўъжиза эди.

— Ҳой, сенга нима бўлди ўзи?

— Ҳеч нима, — жавоб берарди Каламуш.

Пештахта ёнига қайтиб, ичдик — мен пиво, у виски. Кейин мусиқа автоматдаги пластинкаларни бирин-кетин эшита бошладик, бир сирасига ҳаммасини — жим, бир сўз демай эшитдик. «Everyday people», «Woodstock», «Spirit in the sky», «Hey there, lonely girl»...

— Сенга илтимосим бор, — деди Каламуш.

— Қанақа?

— Э, биттаси билан учрашиш керак...

— Аёл биланми?

У бир оз талмовсираб, бош ирғади.

- Менинг нима алоқам бор?
- Бошқа кимдан сўрайман мен яна? – тўнғилла-ди Каламуш ва олтинчи ҳиссадан ҳўплади. – Костюм билан бўйинбоғинг борми?
- Бор. фақат...
- Унда эртага иккида. Менга қара, аёллар – улар ўзи нима ейишади?
- Пойабзалнинг тагчармини.
- Бор-э...

25

Каламушнинг хуш кўрган таоми янги пиширилган қуймоқ эди. У қуймоқдан бир йўла беш-олтитасини чуқур ликобчага уярди-да, пичоқ билан тўрт бўлак қилиб кесиб, устидан бир шиша кока-кола қуярди.

Биринчи марта Каламушнинг уйига келганимда у очик ҳавога чиқарилган столда, май ойининг майин қуёши нурлари остида айнан шу иштаҳа тортмайди-ган таомни ютаётганди.

– Бунақа егулик шуниси билан маззаки, – туншунтирди у менга, – унда овқат билан ичимликнинг хусусиятлари мужассам.

Кенг, қалин боғда турли-туман тур ва рангдаги қушлар йиғиларди. Улар ҳайрат билан ўтлоққа мўлкўл сочилган маккабодроқни чўқилашарди.

26

Учинчи қаллиғим ҳақида гапирмоқчиман.

Йўқ одамлар ҳақида гапириш доим қийин. Ёшлигида ўлган аёл тўғрисида-ку – жудаям қийин. Улар, ахир, абадий ёшлигича қолишган...

Бизлар эса, тирик юрганлар, қарияпмиз. Ҳар йил, ҳар ой ва ҳар кун. Менга баъзан шундай туюладики, соат сайин қариётгандайман. Ва, энг даҳшатлиси – аслидаям шундайлиги.

***

У айтарли чиройли эмасди. «Чиройли эмас» дегани ўзи нимани англатади? Бундай деса тўғрироқ бўлади: «У ўзига муносиб даражада чиройли эмасди».

Менда унинг фақат битта фотосурати бор. Орқатомонига: «Август 1963 й.», деб ёзиб қўйилган. Президент Кеннедининг бошини тешишган йил. Аллақандай дала-ҳовлилар жойлашган жойдаги денгиз тўғони — у ўтирибди ва зўрма-зўраки кулаяпти. Сочлари Жин Себергникига⁵ ўхшатиб (гарчи, тўғриси айтсам, бу турмак менга кўпроқ освенцимни эслатарди) калта қирқилган, қизил катакли узун кўйлак... Суратда у бесўнақай — ва чиройли. Бу шундай гўзалликки, кўнгилни ўртаб юборади.

Хиёл очик лаблар. Сал кўтарилган бурун. Пала-партиш кокил — ўзи кесгани аниқ. Шишинқираган ёноқлар ва биттасида — аранг кўз илғайдиган ҳуснбузар...

Суратда у ўн тўрт ёшда. Йигирма бир йилга жам бўлган ҳаётининг энг гўзал лаҳзаси. Кейин буларнинг бари қаёққа қойиб бўлганини фақат тусмоллаш мумкин, холос. Нима сабабдан, қандай мақсадда... Мен билмайман. Ҳеч ким билмайди.

***

«Мен университетга самовий янгиликни эгаллаш учун кирганман», деди у бир сафар жиддий оҳангда. Тонги соат тўрт эди, биз тўшақда ялонғоч ётгандик. Мен қизиқдим, нима ўзи бу самовий янгилик дегани, деб сўрадим.

«Буни тушунтириб бўларканми?», — деди у. Ва сал ўтиб қўшиб қўйди: «У осмондан, худди фаришталарнинг қанотига ўхшаб, тушиб келади».

⁵ Жин Себерг (1938-1979) — америкалик киноактриса.

Мен осмондан тўғри университет ҳовлисига тушиб келаётган фаришталарнинг қанотларини тасаввур қилишга уриндим. Узоқдан улар қоғоз қўлсочикларни эслатарди.

* * *

У нега ўлди, ҳеч кимга маълум эмас. Буни ҳатто унинг ўзиям тушуниб етмагандай туюлади менга.

27

Ёмон туш кўрибман.

Мен катта қора қуш эмишман, чангалзорлар устидан ғарбга учармишман. Қанотларимга оғир жароҳатдан оққан қоннинг қуюлган қора қуйқалари ёпишиб қолганмиш. Осмоннинг ғарбий ён-бағрини қора булутлар қоплаб олаётир. Сийрак ёмғирнинг ҳиди келади.

Анчадан бери туш кўрмагандим. Ҳатто бунинг туш эканиниям дарров англолмадим.

Каравотдан сакраб турдим ва душга тушиб, бада-нимдаги шилимшиқ терни ювдим, қотирилган нон ва олма шарбати билан нонушта қилдим. Тамаки ва пиводан томоғим қичишар, гўё бўғзимга эски увадани тикиб қўйишгандай. Идиш-товоқни ошхонага элтиб, кийим жавонидан ботқоқ рангидай қорамтир-қўнғир енгил костюм, дазмолланган кўйлак ва қора бўйинбоғни олдим, уларни кўтариб меҳмонхонага кирдим ва кондиционернинг рўпарасига ўтириб олдим.

Телеянгилликларда ёзнинг энг иссиқ кунини тантанавор оҳангда ваъда қилишди. Телевизорни ўчирдим, акамнинг хонасига кириб, уюлиб ётган китоблардан бир нечтасини танладим ва уларни олиб диванга чўзилдим.

Икки йил бурун акам бир уюм китоб билан битта қаллиғини ташлаб, сабабини ҳам айтмай Америкага